

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

2012

DIPLOMSKA NALOGA

DIPLOMSKA NALOGA

TJAŠA MODIC

TJAŠA MODIC

KOPER, 2012

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Diplomska naloga

EKONOMSKA IN SOCIALNA
PRAVIČNOST PO PLATONU

Tjaša Modic

Koper, 2012

Mentor: viš. pred. mag. Suzana Sedmak

POVZETEK

Delovanje v skladu s pravičnostjo je nujen pogoj za razvoj neke družbe in njenega finančnega, gospodarskega in družbenega okolja. Zaključek naloge predstavlja ugotovitev, da je spoštovanje kriterija enakosti (razdelitev moči, premoženja in ostalih dobrin) težko doseči, če posamezniki pri tem zasledujejo le lastne interese in cilje. S tem prihaja do vedno večjega poudarka na povečevanju zasebnega lastništva. Rešitve socialne in ekonomske nepravičnosti najdem v konceptu Platonove hierarhične ureditve po družbenih razredih, kjer vsak družbeni razred opravlja le tista dela, za katera je najbolj usposobljen. Ostali pogoji oziroma rešitve zavzemajo: oblastnikovo delovanje mora biti usmerjeno le k skupnemu dobremu oziroma v korist vseh državljanov; moč kapitala ne sme preseči moči države. Vsakemu posamezniku mora biti omogočeno, da svoje sposobnosti lahko razvija in udejanji ter to, da se morajo postaviti konkretnjša etična pravila na svobodnih trgih ter na ekonomskem področju.

Ključne besede: pravičnost, socialna pravičnost, ekonomska pravičnost, Platon, družbeni razred, oblastniki, zasebna lastnina.

SUMMARY

Any actions in order with justice are necessary for the progress of society and its financial, economic and social environment. The conclusion of this task represents the following result: respecting the criterion of equality (distribution of power, property and other assets) is very hard to achieve if individuals follow only their own interests and goals. Consequently there is an increasingly greater emphasis on enlarging of private property. Dissertation finds solutions of social and economic unjustness in the concept of Plato's hierarchical institution by castes, where each caste is working only on those operations for which they are most qualified. Other conditions and solutions are consisted of: leader's actions must be directed only to the commonly good and for the benefit of all the citizens; the power of capital must not exceed the power of the state. For every individual it must be made possible, that he can pursue and develop his abilities. On free markets and on the economic range we need to establish more specific ethical rules.

Key words: justice, social justice, economic justice, Plato, caste, leaders, private ownership.

UDK: 364.614.8:330.811.1(043.2)

VSEBINA

1	Uvod	1
1.1	Opredelevitev obravnavanega problema in teoretičnih izhodišč	1
1.2	Namen in cilji diplomskega dela	2
1.3	Metode za doseganje ciljev diplomske naloge	2
1.4	Predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema	3
2	Teorija pravičnosti	4
2.1	Definicija in umestitev.....	4
2.2	Pravica močnejšega	4
2.3	Pravičnost kot vrlina.....	5
2.4	Zakoni kot vir pravičnosti.....	6
3	Platonova država	8
3.1	Življenje starogrškega filozofa v političnem redu grških polisov	9
3.2	Ideal državne ureditve po družbenih razredih za doseg pravičnosti.....	10
3.2.1	Filozofi oziroma vladarji.....	11
3.2.2	Proizvajalci oziroma rokodelci.....	12
3.3	Delitev dela za gospodarski napredek in blaginjo države	12
4	Ekonomska pravičnost	14
4.1	Svobodni in prosti trgi	15
4.1.1	Mentaliteta oblasti finančne elite	16
4.1.2	Neomejena pravica do zasebne lastnine.....	17
4.2	Vpliv transnacionalnih korporacij na ekonomske statuse posameznikov	19
4.3	Vpliv institucij (Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad) na ekonomske statuse posameznikov	20
5	Socialna pravičnost	24
5.1	Načelo strukturne razrednosti	24
5.1.1	Posledice družbene neenakosti.....	26
5.1.2	Razlike med razvitim in nerazvitim svetom.....	27
5.2	Načelo »dvojne sreče«.....	29
5.3	Determiniranost socialnih položajev	30
6	Sklep	32
	Literatura in viri	35

1 UVOD

1.1 Opredelitev obravnavanega problema in teoretičnih izhodišč

Preko spoznavanja osnovnih konceptov Platonovega dela v Državi (moralna politična filozofija) želimo pridobiti vpogled v pravičnost, ki jo avtor sooblikuje glede na strukturo države in delitev dela. Gre za prepletanje Platonove misli o ekonomski in socialni pravičnosti z vzroki in posledicami ekonomske in socialne (ne)pravičnosti, kot ju pojmuje in s katerima se srečujemo danes.

Aristotel nam v Nikomahovi etiki podaja osnovo s tem, ko pravi, da krivičnost predstavlja nepravilno delitev nečesa, pri čemer si nepravilni človek jemlje preveč ali premalo, le da bo njemu v prid oziroma dobiček. Po drugi strani pa lahko pravičnost obravnavamo kot razumsko vrline na področju medsebojnih odnosov in ravnanja z ljudmi. Hkrati igra država pomembno vlogo pri vzpostavljanju harmonije med državljani tako, da uzakoni pravičnost in posledično krivičnost ustrezno sankcionira. Pravica močnejšega in njene koristi sicer izhajajo iz naravnega sveta preživetja, vendar vedno bolj predstavljajo tudi zakonito oblast, kateri se mora vsakdo pokoriti, saj je to njegova dolžnost.

Platon je vzpostavil hierarhijo družbenih razredov in določil pogoje za njihovo harmonijo, kajti šele tedaj v državi zavlada pravičnost. Najvišji razred zasedajo filozofi, ki so s svojo modrostjo in znanjem sposobni udeležati pravičnost. Njihova poglavitna naloga je skrb za koristi ljudstva in ne za lastne koristi, zato jim Platon ne daje pravice močnejšega, saj je zanje pomembno, da njihova ravnanja ne vodi želja po časti, bogastvu in politični moči. Proizvajalci v najnižjem sloju skrbijo za ustvarjanje materialnih dobrin ter krepijo gospodarstvo. Funkcije niso dedne, vendar temeljijo na zaslugah; vsak posameznik se mora s svojim delom, znanjem in razumom dokazati, da spada v določen razred. Ključni dejavnik gospodarskega napredka Platon vidi v delitvi dela. Delitev dela povzroči, da vsakdo prispeva svoj del znanja in sposobnosti za skupno blaginjo države. Vsak razred izvaja tisto socialno vlogo, katero najbolje opravlja. Platon svojega sistema, ki je razdeljen na več razredov, ni popolnoma zaprl. Prehajanja med razredi so mogoča, saj filozof ni bil pristaš determinizma.

Ekonomske pravičnosti ni moč izmeriti, zato jo je težko doseči in definirati, saj gre za sklop mnogih dejavnikov. Ekonomija že sama po sebi ljudi ne obravnava enakovredno. Svobodni, prosti trgi so se razmahnil v tolikšni meri, da nobena njihova sestavina ne deluje v korist skupne blaginje, kar vključuje civilno družbo na podlagi socialne pravičnosti. Transnacionalne korporacije so se v svojem delovanju razbohotile do te mere, da jim nihče več ne postavlja omejitev in se zato ne obremenjujejo z družbenimi in ekološkimi stroški. Zasebno lastništvo je Platon označil za slabo, saj naj bi spodbujalo egoizem, kar pa bi lahko škodilo skupnosti. Instituciji kot sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, ustvarjata dolgoročne posege v svetovnem gospodarstvu in ekonomiji, četudi le posredno.

Načelo strukturne razrednosti predstavlja denarni sistem, ki ima v sebi vgrajeno družbeno razslojenost. Grobo rečeno, se z denarjem, »ukradenim« revnim, plačuje že tako bogati peščici posameznikov. Načelo »dvojne sreče« pomeni, da je naravna nadarjenost ter družinski in razredni izvor pomemben dejavnik pri določanju dohodka in položaja posameznika v tekmovalni družbi. Enake možnosti torej proizvajajo neenake rezultate. Razlike med bogatimi ljudmi niso toliko pomembne, kot je pomembno vprašanje o dnu oziroma o najrevnejšem sloju prebivalstva in o tem, če lahko najrevnejši sploh preživijo. Težko je popravljati krivico tam, kjer obstoja že od nekdaj. Ljudje, ki pričnejo življenje v pomanjkanju, nimajo skoraj nobene možnosti, da bi svoj ekonomski položaj izboljšali.

1.2 Namen in cilji diplomskega dela

Literatura se sicer dotika naslova diplomske naloge, vendar ni nikjer zaslediti, da bi omenjeno tematiko združili (ekonomsko in socialno pravičnost danes s pravičnostjo po Platonu). Namen naloge je izpostaviti nekatere nepravilnosti na ekonomskem in socialnem področju (kako daleč je šel družbeni red, ki deluje na podlagi moči denarja) ter kako bi se omenjene problematike lotila Platonova Država.

Cilji diplomske naloge so naslednji :

- Spoznati pojem pravičnosti in njene sestavine, ki tvorijo pomemben del ekonomske in socialne pravičnosti.
- Preučiti hierarhijo odnosov, dela, pravic in dolžnosti posameznega Platonovega družbenega razreda.
- Preučiti vplive in posledice vplivov svobodnih trgov, transnacionalnih korporacij in nekaterih institucij na globalno ekonomsko nepravilnost.
- Spoznati družbene neenakosti med razvitim in nerazvitim svetom ter pri tem preučiti vlogo determiniranosti socialnega položaja posameznika.
- Prenesti Platonovo kritiko dejanj nepravilnikov (predvsem oblastnikov) na današnjo problematiko ekonomskega in socialnega položaja posameznika.

1.3 Metode za doseganje ciljev diplomske naloge

Cilj diplomske naloge je prikazati problematiko iz različnih vidikov in jo razčleniti glede na nekatere avtorje (primerjava različnih mnenj in opazanj filozofov, ekonomistov, publicistov itd.), ki so se s tem ukvarjali, zato se zdi najprimernejši kvalitativni pristop.

V grobem gre za deskriptivno metodo na osnovi predelane literature. Hkrati gre za metodo abstrakcije (filozofija po Platonu) in konkretizacije, preko katere filozofsko misel prenesemo na aktualno problematiko, ki se odvija v sedanjosti. Zadnja metoda zavzema proučevanje na nivoju primerjanja dejstev, še posebno filozofskih misli skozi čas. Uporaba in izpeljava različnih mnenj je v diplomski nalogi, ki temelji na deskriptivni in komparativni metodi, po

mojem mnenju zelo priporočljiva, saj tako lahko obravnavamo več različnih vidikov in se nato v sklepu odločimo za najbolj primernega.

1.4 Predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema

Osnovna predpostavka zadeva pravičnost, ki ne more oziroma ne sme biti nekaj, kar koristi močnejšemu, ampak mora zagotavljati skupno dobro. Predpostavljamo, da bi si zadali zelo težko nalogo, če bi želeli Platonovo Državo vpeljati v današnji sistem. Da bi to lahko naredili, bi morali najprej postaviti popolnoma drugačne vrednote od teh, ki so v ospredju danes. Predpostavljamo tudi, da so za ekonomsko in socialno pravičnost dolžni skrbeti tisti, ki lahko vplivajo na njuno spreminjanje (oblastniki, lastniki kapitala, velike korporacije itd.) in zato moramo slednjim nameniti več pozornosti. Ne moremo predvideti, kaj se bo v prihodnosti dogajalo na ekonomskem in socialnem področju, vendar lahko z gotovostjo pričakujemo neke spremembe, katere tudi potrebujemo.

V diplomski nalogi se je potrebno omejiti na sklop pravičnosti, ki je povezan z družbenimi, ekonomskimi, tržnimi in socialnimi vidiki. Nesmiselno je soditi o tem, ali je neko posamezno dejanje pravično ali ne, kajti sodbe o pravičnosti niso vedno objektivne, saj moramo upoštevati prav vse okoliščine, ki nanjo vplivajo.

Mnogo kritikov je Platonovo Državo označilo za utopično (ljudje naj bi bili v svojem principu grešni in tega nobena oblast ali zakon ne moreta omejiti). Morda njegova zamisel o družbeni ureditvi ne bi mogla nikoli dejansko zaživeti, vendar predstavlja koristne smernice, kako bi današnjo družbeno ureditev v določenih točkah lahko prestrukturirali. Diplomaska naloga zajema široko področje v družboslovju, zato v nalogi niso zavzete vse sestavine, ki vplivajo na ekonomsko in socialno sfero.

2 TEORIJA PRAVIČNOSTI

2.1 Definicija in umestitev

Pravično ravnanje je dostopno vsakomur, saj ni gensko pogojeno in prav tako ni odraz osebnostnih značilnosti posameznika. Odraža posameznikovo osebnostno in duševno zrelost. Pravičnost na splošno pomeni spoštovanje zakonov, v ožjem pa spoštovanje kriterija enakosti glede razdeljevanja v medsebojnih odnosih. O pravičnosti govorimo, kadar velja za vse in ne samo za enega ali samo za neko skupino ljudi.

Nepravičnost največkrat povezujemo z željo po čim večjem dobičku ali neki koristi. Krivično ravnanje zadeva prisvajanje več kot je potrebno oziroma prisvajanje tistega, za kar človek nima zaslug. Nepravičnost zavira moralni razvoj človeštva, saj se vsak posameznik ukvarja le z lastnimi interesi in je njegovo delovanje usmerjeno v kar največje zadovoljevanje lastnih potreb. Večina ljudi verjame, da je vsako ravnanje, ne glede na njegovo naravo, dobro, če ima za cilj lastno korist.

Nepravičnost je v mnogih pogledih močnejša od pravičnosti, vendar se le-ta ne more obdržati, kajti nepravični ljudje so tudi med seboj nesložni. Nepravični posameznik lahko v svojo korist stori marsikatero dejanje, vendar bo v skupini ostalih nepravičnikov tudi sam okusil krivico, saj vsak nepravičnik stremi le k svojim koristim.

Aristotel (2002, 155) ugotavlja: »Pravično je to, kar ustvarja in ohranja blaginjo ali sestavine blaginje v državljanski skupnosti.« Na področju javnega življenja in politike se pravičnost kaže v tem, da se ljudem neke skupnosti določene materialne dobrine razdelijo na podlagi zaslužnosti. Hahnel (2005, 132) pojasnjuje: »Pravičnost razdelitve¹ se nanaša na posameznikov doprinos in vrednost njegovega človeškega in snovnega kapitala.« Razdeljevanje v skladu s pravičnostjo je doseženo takrat, kadar so materialne dobrine odmerjene na podlagi posameznikovih zaslug dela. Zato tudi pravimo, da pravičnost pravzaprav pomeni »vsakemu svoje«. Večina političnih filozofov se strinja s tem, da je namen pravičnosti v pravični razdelitvi po načelu enakosti, vendar si niso enotni v vprašanju kaj pravzaprav razdelitev zadeva. Ali je to svoboda, moč, dobrobit, socialna podpora, zdravje..?

2.2 Pravica močnejšega

Pravica močnejšega predstavlja neko načelo oziroma zakonito oblast, ki zahteva pokorščino v obliki dolžnosti. Moč lahko predstavlja fizično silo, ki pa ne vsebuje moralnih naukov, zatorej so totalitarni režimi v odnosu do družbene pravičnosti neučinkoviti. Posameznik v sistemu

¹ Pravična porazdelitev moči in denarja že sama po sebi ne more biti pravična zaradi razlik med funkcijami posameznikov.

prisilne pokorščine ne more razviti lastnih pogledov in prepričanj o tem, kaj je pravično in kaj ni. Če takšni sili posameznik popusti, pomeni, da to naredi iz neke nujnosti in ne svobodne volje. Zaradi narave šibkejšega se ta nujnost prelevi v dolžnost, ki pa to ni, zaradi pomanjkanja svobodne volje.

Aristotel (2002, 10) v tem delu pravi: »V živalskem svetu vlada zakon nasilja, pravica močnejšega, v človeški družbi pa naj bi vladali zakoni pravičnosti.« Navkljub temu se filozofu zdi pravičnost v državi le navidezna, saj so oblastniki vedno na boljšem položaju kot tisti, ki to niso.

Platon meni (1976), da je povsem naravno,² da močnejši mož prevlada nad šibkejšim in boljši nad slabšim. Takšna so sicer pravila v živalskem svetu, vendar pa nikakor ne morejo veljati v medsebojnih odnosih in državi, predvsem zato, ker teza ne sovпада s Platonovo družbeno ureditvijo, ki sloni na pravičnosti. V živalskem svetu bi močnejšega moža brez težav prepoznali, vendar tega ne moremo trditi tudi za tistega, ki je »boljši« ali pravičnejši. Močnejši mož se od »boljšega« moža razlikuje tudi v tem, da si prvi lažje jemlje pravico močnejšega, saj mu ta po njegovem prepričanju pripada, ker je očitno močnejši od šibkejšega tekmeca. »Boljši« mož se zaveda, da je takšno ravnanje (lastiti in prisvajati si pravico do nečesa) pravzaprav odraz nepravičnosti.³

Funkcija denarja že dolgo ni samo v kupovanju dobrin, temveč pomeni moč. Z denarjem lahko moč kupimo, zato lahko rečemo, da je močnejši mož tisti, ki ima v lasti veliko premoženja. S kupljeno močjo lahko razpolaga tudi tako, da mu le-ta omogoča oziroma služi v nadvladi nad šibkejšimi (tisti, ki si s svojim premoženjem - denarjem moči ne morejo kupiti, zato niso konkurenčni močnejšemu možu).

2.3 Pravičnost kot vrlina

Aristotelovo pojmovanje pravičnosti se razlikuje od Platonove obravnave pravičnosti, saj pojmu ne pripisujeta enakih kategoričnih lastnosti. Strinjata se v tem, da pravičnost predstavlja vrlino, ki je racionalna in univerzalna. Aristotel je pravičnost obravnaval z vidika posameznika in njegove umeščenosti v okolje, glede na to ali deluje pravično ali ne. Platon pa je o pravičnosti govoril, kadar je le-ta zadevala državni aparat. Pravičnost je pri Platonu izhajala iz oblasti, zato je bilo zanj ključnega pomena, da oblast predstavlja izvor pravičnosti in jo tudi prenese na svoje ljudstvo.

² Človeška narava temelji na naravnem pravu in to je univerzalno, saj je narava povsod enega in istega prapočela. Bolj kot to, je kompleksno vprašanje o tem, kaj sploh je stvar naravnega in kaj ni, vendar to zahteva povsem drugo obravnavo.

³ Krivično ravnanje zadeva prisvajanje več kot je potrebno oziroma prisvajanje tistega, za kar človek nima zaslug.

Glavkon v Državi (Platon 1976, 76) skuša pravičnost nekako racionalizirati. Meni, da pravičnost predstavlja nekakšen sporazum med različnimi koristmi ljudi, ki vedo, da bodo nasilni spopadi le poslabšali njihove koristi. Posledično se poslužujejo pravičnosti, ker je le-ta v nekaterih razmerah bolj učinkovita in donosna. Glavkon skuša pravičnost opredeliti kot nekaj koristnega, vendar le v nekaterih primerih. Ne moremo reči, da je za posameznika pravično ravnanje donosno (dobičkonosno), kadar lastniku vrne denarnico, ki jo je našel na cesti. Če bi denarnico zadržal in denar v njej porabil, tedaj bi ravnal nepravilno. Platonov sogovornik v Državi, Glavkon, je pri tem cilj na neko dolgoročnost pravičnosti, ki naj bi bila poplačana (najditelj lastniku vrne denarnico in ta ga denarno nagradi). Torej vsako pravično ravnanje prinese pozitivne rezultate v prihodnosti, vendar pa ni nujno, da je vsako pravično ravnanje tudi donosno.

Aristotel (2002, 59) je umestil pravičnost kot najpomembnejšo vrlino (mora biti vzor drugim vrlinam), ki se odraža v odnosu do bližnjega na podlagi upoštevanja načel enakosti. Filozof je pravičnost razdelil v dve veji. Prva⁴ je v spoštovanju kriterija enakosti glede razdeljevanja časti, bogastva in drugih dobrin v neki skupnosti. Druga veja pa se nanaša na spoštovanje kriterija enakosti v korektnem upoštevanju medsebojnih odnosov. Krivičnost, kot nasprotje, pa prepoznamo po kršenju in neskladju prej omenjenega. Krivičnost predstavlja kršenje zakonov ter povzroča neenakosti na področju časti, premoženja in blaginje bližnjega.

2.4 Zakoni kot vir pravičnosti

Država skuša pravičnost uzakoniti s tem, da jasno določa kaj je prav in kaj narobe. Iz tega sledi, da je vse kar je prav in dovoljeno tudi pravično. Zakoni, ki jih piše država oziroma oblast, naj bi bili vir pravičnosti. Cilj vzpostavitve nekega zakona ni v njegovih omejitvah in odpravah nečesa, marveč v ohranjanju in širjenju svobode. Zakoni morajo skrbeti za harmonijo med državljani. Dogovorjeno pravo v državi je konvencionalno in je produkt dogovora, zato se vprašanje o tem, kaj je pravično in kaj ne, tekom časa spreminja. Družbena ureditev kot pravica ne izhaja iz nekih naravnih zakonitosti, temveč temelji na družbenih dogovorih, ki pa niso povsod enaki. Kljub temu je dolžnost oblasti zaščita vsakega člana družbe pred krivico in zatiranjem.

Platon (1976) meni, da pravično delovanje ni zgolj izpolnitev neke zakonske obveze, temveč gre za kvaliteto značaja pravičnega človeka. Aristotel (2002, 154) pa mu nasprotuje, ko pravi: »Pravično je vse tisto, kar je v skladu z zakonitostjo in enakostjo, krivično pa vse tisto, kar krši načela enakosti in zakonitosti.«

⁴ V diplomskem delu posvečamo več pozornosti prvi veji pravičnosti.

Naloge zakonov se velikokrat preusmerijo od njihovega prvotnega namena, zato Cleveland (2002, 36) ugotavlja: »Zakone oblastniki pišejo iz dveh nagibov: ali zato, ker se želijo zavarovati pred krajo ali pa zato, ker jih želijo za plenjenje uporabiti.«

Tudi Platon (1976, 49) meni, da vsaka vladavina izdaja zakone sebi v prid, ko pravi:

V teh zakonih oznanjajo, da je to, kar je zanje koristno, za podložnike pravično. Vsakogar, ki se proti temu pregreši kaznujejo, ker s tem krši zakon in ravna krivično. Povsod pravica pomeni enako, namreč to, kar koristi močnejšemu.

Sledi, da dobro v zakonih pomeni nekaznovano prizadejati krivice, zlo pa trpeti krivice brez možnosti za kaznovanje. Ljudje na pravičnost ne gledajo kot na nekaj smiselno dobrega, temveč jo spoštujejo iz slabosti, ker ne morejo ravnati nepravilno, saj jih ovira zakon. Vsakdo namreč zase pričakuje več koristi od nepravilnosti kot pravičnosti.

Platon nadaljuje (Platon 1976, po Zgaga 2008, 42):

Najlaže spoznaš to, če si predstavljaš najpopolnejšo nepravilnost, ki napravi nepravilnika za najsrečnejšega človeka, oškodovance, ki ne marajo delati krivice, pa za najnesrečnejše.

Pri tem je imel v mislih takšno oblast, kjer so slaba ravnanja oblasti nekako opravičljiva in se za njih ne najde nobenih posledic, po drugi strani pa se strogo sankcionira tistega posameznika, ki ravna enako kot oblast. Primer: če bo oblast navadnemu kmetu nasilno odvzela obdelovalno površino (zaradi lastnih koristi ali dobička), na kateri kmet prideluje svoje izdelke, ki mu omogočajo preživetje, za to ravnanje ne bo odgovarjala. Razlog tiči v tem, da oblast predstavlja zakon in zakon predstavlja oblast. Torej obstaja velika možnost ubežati posledicam za neka slaba, družbi škodljiva ravnanja. Če bi enako ravnal nek pripadnik ljudstva ali v tem primeru kmet, bi bil po hitrem postopku zakonsko preganjan, kaznovan in označen za zločinca. Tisti, kateri ima v rokah zakonodajno vejo oblasti sam sebi ne bo škodil, da bi napisal in kasneje izvajal takšne zakone, ki bi mu ne bili v korist.

3 PLATONOVA DRŽAVA

Po Platonovem mnenju sta država in posameznik medsebojno povezana. Država oziroma neka skupnost se oblikuje na podlagi posameznikov, kjer ima vsak izmed njih določene potrebe, ki izhajajo iz določenih ciljev, identitet in moralnih nazorov. Pri zasledovanju ciljev sta posameznik in država povezana do te mere, da je cilje mogoče najučinkoviteje doseči tako, da se vzpostavi sodelovanje med eno in drugo stranjo. Cilje je na ta način mogoče učinkoviteje manifestirati le tako, da se posamezniki med seboj povežejo in postopoma gradijo na lastnih ciljih, ki posledično dolgoročno postanejo skupni. Dobrobit posameznika je Platon videl v dobrobiti države, saj je zanj država predstavljala sredstvo preko katere lahko posameznik uresničuje svoje potrebe. Pomanjkanje državne blaginje tako vodi v pomanjkanje blaginje posameznika. Pri tem je pomembno, da skupnost oziroma država vzgaja državljane v skladu z etičnimi načeli in vrlinami, saj s tem spodbuja, da posameznikovi cilji sovpadajo s skupnimi cilji in da niso nepravilni do ostalih. Država mora ljudi vzgajati v duhovnosti, katera vključuje ponotranjenje določenih moralnih in etičnih načel, ki so pomembna za nadaljnji razvoj in življenje vsakega posameznika. Platon je državo videl kot moralno in vzgojno ustanovo, kjer je pravičnost glavni steber, ki podpira družbo.

Platonova politična skupnost sestoji iz vladajočih in vladanih, pri čemer gre za nekakšno razmerje podobno razmerju med gospodarjem in sužnjem. Gospodar ukazuje (ukazi kot izid razuma in izkušenj), suženj pa posluša in uboga ukaze. Za današnje razmere je takšna primerjava precej surova, vendar je bilo v antiki povsem običajno, da je bil posameznik popolnoma podrejen ciljem države. Pri tem morajo cilji posameznika sovpadati s cilji države, saj se le tako vzpostavi skupno dobro. Pravičnost v Platonovi državi namreč obstoja v tem, da vsak posameznik (ne glede na pripadajoči razred) popolnoma podreja državi svoje osebne koristi, želje in potrebe. Platonova družbena teorija tako ne temelji na popolni enakopravnosti (kakršno poznamo danes), temveč na tem, da so nekateri ljudje po naravi ustvarjeni za vodenje, drugi pa za to, da sledijo. Četudi so nekateri ljudje rojeni za voditelje, še ne pomeni, da lahko postanejo voditelji države. Rojeni voditelj brez vrline ni sposoben usmerjati države po poteh pravičnosti. Za Platona predstavljajo oblastnikove vrline nujen pogoj za njegov položaj in delo. Pri tem Aristotel (Aristotel 2002, po Lukšič 2006, 15) ugotavlja: »Vrlina državljan je v tem, da zmore dobro vladati in se pokoravati, vrlina dobrega človeka pa je samo, da zmore vladati.«

Platon je pri organizaciji državnega aparata zanemaril vpliv svobode posameznika kot posamičnega dela v politični skupnosti. Ni dovolil, da bi posamezniki svobodno odločali, kateremu razredu bodo pripadali. Posamezniku ni želel prepustiti tolikšne svobode odločanja, da bi jo lahko človek uporabil tudi za takšne dejavnosti, ki niso v skladu s cilji države in njeno pravičnostjo. Sicer je pripadnik ljudstva v Platonovi državi svoboden v odločitvah, ki se dotikajo njegovega vsakdanjega življenja (delo, družina, prosti čas itd.), vendar je menil, da je za doseganje skupnega cilja in v imenu pravičnosti potrebno posameznikovo svobodo v

določenih delih omejiti. Kasnejši filozofi so si Platonovo misel razlagali v bolj radikalni smeri. Menili so, da ljudstvo ni sposobno razmišljati (izhajajoč iz nevednosti) o razvoju in spremembah v družbi, zato morajo to nalogo prevzeti tisti, ki so na oblasti.

Platon je pri organizaciji državnega aparata prav tako zanemaril del neizogibnega značaja človeške narave (zavist, pohlep, škodoželjnost...), zato naj bi bile njegove ideje v Državi v realnosti neizvedljive. Ideja o popolni človeški družbi je nesmiselna, saj ima oblast opraviti z različnimi ljudmi, tako dobrimi kot slabimi. Predlagana državna ureditev v Državi naj bi bila v nasprotju z naravnimi zakoni in človeško naravo. Platonov koncept posameznika v Državi namreč temelji na tem, da vsakdo stremi k pravičnosti. Četudi državo postavimo v nek splošni etični okvir, ki poseblja vodilni vzor etike in morale, ne moremo reči, da je v okviru njenih zmožnosti tudi to, da izvaja popolni nadzor nad vsemi slabostmi njenih državljanov. Nobena institucija si ne more človeka pokoriti v popolnosti in omejiti njegovo grešno naravo. Temu se lahko približa le s postavljanjem zakonov in sankcioniranjem kršiteljev.

3.1 Življenje starogrškega filozofa v političnem redu grških polisov

Obdobje Platonovega življenja (424-347 p.n.š.) je spremljal čas tiranije in Peloponeških vojn. Živel je v času razburkanih političnih preobratov, kateri so odražali neko novo preslikavo materialnih in vrednostnih posledic, za katere je bil antični svet dovzeten. Grški polisi so se med seboj bojevali za prevlado in tako izgubljali moč navzven. Ko so Atene vojno izgubile, je znotraj polisa potekal nenehen boj za oblast. Platon je želel, da bi se politično stanje vrnilo na prejšnji sistem avtonomnosti grških polisov. Platon se je tako odločil, da se raje kot politiki, posveti filozofskemu raziskovanju. Ker se je rodil v premožni aristokratski družini, je moral svojo odločitev zagovarjati, saj so od njega pričakovali udejstvovanje v politični sferi (Wikipedia 2012).

Obsojanje in zaničevanje takratnega družbenega reda je Platona spodbudilo k pisanju revolucionarnega dela, ki ga je strnil v Državi (ne opisuje dejanskih razmer v takratnem obdobju). Tako je postal prvi veliki idealist v zgodovini filozofije. V Državi je želel predstaviti pojem pravičnosti v sklopu državne, politične in družbene ureditve in prav zato je njegovo delo izhodišče naloge. Njegova misel je bila revolucionarna zato, ker je bil prepričan, da državi ne smejo vladati najbogatejši in najrazvitejši, temveč najmodrejši. Platonova politična filozofija predstavlja temelje miselnosti kasnejših zahodnih civilizacij, katere njegovo miselno zgradbo uporabljajo še danes.

Grško pravo je bilo na začetku napisano tako, da je ugajalo le vladajočemu sloju. Šele čez čas so bili zakoni pisani v prid vseh državljanov. Spoštovanje zakonov je bila stroga državljanska

dolžnost. Hkrati pa je bilo politično udejstvovanje nedostopno za vse tiste, ki niso bili finančno sposobni zadovoljiti lastnih potreb. Mednje spadajo tudi sužnji in tujci.⁵

Beck (2001, 201) ugotavlja vzrok takšnega reda:

V mestnih državah stare Grčije je bilo za preskrbo potrebno delo, ki se izteka v monotonijo izpolnjevanja vsakdanjih potreb in ne pušča nobenih sledi onstran zagotavljanja življenja, dodeljeno sužnjem. Svobodni državljani so se posvečali političnim dejavnostim in kulturnemu ustvarjanju.

Pridobitno delo ni predstavljalo središča življenja. Tako so v grških polisih delu prebivalstva (sužnji, tujci oziroma vsi tisti, ki niso bili svobodni državljani) onemogočili, da bi politično moč lahko izkoriščali z namenom izboljšanja lastnih socialnih položajev. Posledično bi osebni interesi prevladali nad interesi države in njeno pravičnostjo.

3.2 Ideal državne ureditve po družbenih razredih za doseg pravičnosti

Platon je v Državi postavil neka nepisana pravila, ki vodijo državno skupnost v strukturo pravičnosti. Državno ureditev ni formalno strukturiral ali ji pripisal določene ustavne in zakonske pogoje. Politična moč in filozofija morata delovati skupaj, saj je Platon v filozofiji videl rešilno bilko za vsak neučinkovit in nepravičen politični sistem.

V splošnem velja: kadar so družbeni razredi v pravem ravnovesju in v harmoniji, tedaj lahko rečemo, da v državi vlada pravičnost. Harmonija v državi nastane kot posledica pravilne razporeditve dela, kjer vsak posameznik opravlja le tisto delo, za katerega je najbolj usposobljen. Svoje delo opravlja tako dobro, da ga enako dobro ne more opravljati nekdo drug, ki za tovrstno delo nima ustreznih znanj, izkušenj, talenta in sposobnosti (fizične ali umske). Enako velja tudi za voditelje države. V primeru, da državo vodijo tisti, ki za to niso usposobljeni, je država obsojena na propad.

Za vzpostavitev idealne države je Platon potreboval idealne državljane. Ko pa je kasneje ugotovil, da ljudi ni moč toliko pokoriti (nadzirati njihovih slabosti), je napisal drugo knjigo z naslovom Zakoni, kjer je dal prednost in moč oblasti prav napisanim zakonom in pravilom. Naloga zakonov je vzpostavitev pravične ureditve, ki po distributivni metodi podeli pravično razdelitev. V tem delu je cilje za doseg pravičnosti jasneje in natančneje definiral. Zakon legitimno ukazuje poslušnost. Pri tem je mnogo bolje, če oblast pripada zakonu kot pa kateri koli osebi.

⁵ Politična enakost je bila priznana oziroma podeljena le vladajočemu delu družbe. Državljanstva zato ni bilo lahko pridobiti.

3.2.1 *Filozofi oziroma vladarji*

V najvišji razred je Platon (1976) postavil filozofe, mislece in nosilce državne oblasti. Naloga filozofov v grobem obsega skrb za državne zadeve, pisanje zakonov, obvladovanje zunanje in notranje politike, vodenje vojaških spopadov, itd. Najnižja starost voditelja je 50 let, saj naj bi oseba do takrat pridobila vsa potrebna znanja in izkušnje za opravljanje dela. Vladarski prestol pa zasede tisti, ki je po mnenju drugih filozofov oziroma skupščine filozofov najbolj primeren za opravljanje te funkcije. Ljudstvo ima pravico, da v primeru slabega vodenja⁶ filozofa na prestolu odstavijo ali celo kaznujejo s smrtjo. Vladar je večji meri odvisen od svojih državljanov, saj svojih namer in zastavljenih ciljev ne more uresničiti brez njihovega soglasja in pomoči. Kljub temu, da je Platonov filozof pri svojih odločitvah neodvisen, saj se ravna po lastni presoji, znanju in izkušnjah, ta svojih, še tako dobrih, namer in ukrepov ne more uresničiti, če pri tem ni deležen podpore svojega ljudstva.

Filozofi nimajo pravice do zasebne lastnine, saj jim bogastvo lahko zamegli racionalno odločanje v korist državljanov. Z zasledovanjem filozofovih lastnih potreb in želja, se zmanjšuje njegovo ustrezno znanje, ki ga potrebuje za uvid resničnosti. Potrebe in želje ga tako le ovirajo pri doseganju cilja pravičnosti.

Aristotel (2002, 259) je enakega mnenja, ko pravi:

Vladar je lahko samo človek, ki je že materialno neodvisen, zato ne potrebuje ničesar več kar se tiče osebnih koristi. Tako se lahko posveti samo še koristim svojih državljanov.

Premoženje filozofov in čuvarjev⁷ mora biti pregledno in dostopno javnosti, saj se s takim ukrepom onemogoči skrivanje premoženja ter korupcija.

Udejanjanje filozofove pravičnosti je postavljeno znotraj države, v okvir političnega. Filozofovo vladanje ne zavzema oblike podajanja sankcij z namenom ustrahovanja ljudi, ukazovanja ali moraliziranja. Čeprav je Platon prepričan v obstoj pravice močnejšega, svojim filozofom ni želel pripisovati tiranskega načina izvajanja vladavine tako, da bi bila strah in nadzor glavna pripomočka za pokorščino ljudstva. Platon je bil namreč prepričan, da je resnica (njena absolutnost) najbolj učinkovito orožje za podrejanje ljudstva in ne nasilje. Vladar mora ljudi z zakoni vzgajati in jih preko odvrčanja od slabosti, usmerjati k vrlini. Ljudstvu mora posredovati miselnost o tem, da je njihovo delovanje pravično takrat, kadar se ravna po zakonih, ki posebej poudarjajo pravičnost. Filozof Ernst Cassirer (Cassirer 1972, po Lukšič 2006, 19) skuša naloge Platonovih filozofov razvrednotiti, ko jim nameni neko znanstveno formo:

⁶ Slabo vodenje zavzema neučinkovito varovanje pravic ljudstva (njihovih življenj, svobode ter lastnine).

⁷ Poglavitna naloga čuvarjev v drugem razredu je skrb za varnost države (Platon 1976). Pomembno je njihovo izobraževanje ter duševna uravnovešenost, saj upravljajo z orožjem. Družinsko življenje je omejeno, saj naj bi čuvarjem odvrčalo pozornost od dela.

Vladar ni ne moralna ne nemoralna knjiga; to je preprosto tehnična knjiga. V tehnični knjigi ne iščemo pravil etičnega obnašanja, dobrega in zlega. Zadostuje, da nam pove, kaj je koristno in kaj ne.

3.2.2 Proizvajalci oziroma rokodelci

Proizvajalci v tretjem razredu so upravičeni do zasebne lastnine, vendar njihova naloga hkrati obsega proizvodnjo materialnih dobrin (osnovne življenjske potrebe) za razred čuvarjev ter razred filozofov. Navkljub temu ne moremo reči, da gre v Platonovi Državi za sistem suženjstva, kjer naj bi bili proizvajalci prisiljeni opravljati delo za druge, višje družbene razrede. Proizvajalci so v svojih odločitvah svobodni, zato jim ne moremo pripisati suženjskega statusa. Razred delavcev proizvaja dobrine in ustvarja denar, zato lahko rečemo, da v tretjem družbenem sloju slonita gospodarstvo in ekonomija. Bogastva (v današnjih razmerah bi lahko rekli kar bruto domači proizvod) ne ustvarjajo oblastniki, temveč se ustvarja na ravni podjetij in gospodarstva. V tem primeru gre za Platonove proizvajalce, obrtnike. Četudi so proizvajalci upravičeni do imetja, je zmernost v proizvajalčevem odnosu do uživanja materialnih dobrin zelo pomembna. Platon je namreč predvideval, da večini ljudem pri njihovem delovanju vladajo potrebe in ne razum. Zatorej je razvil idejo o zmernosti.

Platonova politična ureditev nobenemu družbenemu razredu ne daje povoda, da bi si med seboj zavidali. Proizvajalci tako ne zavidajo filozofom, saj slednji ne posedujejo denarja in bogastva ter ne uživajo udobja materialnih dobrin. Omenjeno pa motivira razred proizvajalcev za učinkovito delo, saj vedo, da sadove njihovih prizadevanj ne bodo uživali družbeni razredi, ki so nad njimi.

3.3 Delitev dela za gospodarski napredek in blaginjo države

Zakon o delitvi dela predstavlja temelj delitve družbe na razrede ter pogoj za gospodarski napredek neke države. Posledica specializacije dela se kaže v razdelitvi stanov in posledični harmoniji med razredi. Socialna pravičnost se pri Platonu vzpostavi takrat, ko se v državi družbene dolžnosti razdeljujejo tako, da vsak državljan izvaja tiste naloge, v katerih je najboljši. Platon (1976) je bil prepričan, da bi morali vsi državljani opravljati le tisto nalogo, katera jim je bila že »po naravi«⁸ namenjena, kar predstavlja neko jamstvo za vsesplošno pravičnost v družbi. Vsakemu posamezniku pa mora biti zagotovljena možnost razvijanja njegovih sposobnosti. Če se je nekdo rodil v razredu proizvajalcev z izraženo sposobnostjo taktičnega razmišljanja, tedaj mu mora država dati možnost, da svoj dar izrazi in lahko uspešno napreduje v razred čuvarjev. Za zločin proti državi je Platon navedel krivičnost, ki se

⁸ Platon je s tem mislil na naravne oziroma prirojene sposobnosti (sposobnost logičnega razmišljanja, fizična moč, nadarjenost za glasbo itd.) posameznika.

kaže v tem, da se družbeni razredi začnejo med seboj mešati.⁹ Posledično se s tem zabriše dolžnost vsakega posameznika.

Tudi Adam Smith se je ukvarjal s posledicami delitve dela. Po Smithovem (2010, 442) mnenju razvejana delitev dela povzroča predvsem poneumljanje ljudi, kar obrazloži z naslednjim:

Posameznik, ki vse življenje prebije ob peščici preprostih opravil, katerih učinki so morda venomer enaki ali skoraj enaki, ne dobi priložnosti, da bi uril razum in uporabil iznajdljivost z iskanjem pripomočkov za odpravljanje težav, ker jih sploh ni.

Platon pa po drugi strani izhaja iz naravnih razlik med ljudmi, torej je prepričan, da naj posameznik opravlja le tisto delo, ki mu je bilo namenjeno, pri tem pa naj ne počne karkoli drugega, ki ni v sklopu njegovega primarnega dela. Za Smitha pa je takšen vidik vzvod za poneumljanje ljudi.

Smith (2010), kot predstavnik kapitalistične ideje meni, da omenjeni sistem ustvarja bogastvo z razporejanjem dela in dajanjem priložnosti. Delitev dela v tem primeru povzroči, da vsakdo prispeva svoj delež k skupni proizvodnji bogastva in ne tega, da bi vsi morali početi vse. Torej, naj pek ne popravlja avtomobilov in mehanik naj ne peče kruha, kajti pek zna bolje speči kruh, kot ga zna mehanik in mehanik zna bolje popravljati avtomobile, kot bi to počel pek. Potrošnik ne bo v popolnosti zadostil svoje potrebe po kruhu, če bo kruh spekel mehanik. Po drugi strani pa je medsebojna menjava in sodelovanje med posamezniki na trgu pomembna sestavina doseganja storilnosti vsakega izmed njih, saj se s tem krepijo skupne koristi. Hkrati se s specializacijo dela krepí medsebojna odvisnost, saj je proizvodnja življenjskih sredstev postala družbena dejavnost.

Če omenjeno prenesemo na raven države, bi lahko rekli, da naj vlogo oblastnikov prevzamejo tisti, ki so za to najboljše usposobljeni (znanja, veščine, moralnost), tako kot Platonovi filozofi, ki svoje življenje podredijo takšnemu vodenju države, od katerega ima ljudstvo kar največ koristi.

⁹ Ob predpostavki, da je pravičnost v državi mogoče zagotoviti le z ravnovesjem in harmonijo med družbenimi razredi. Krivičnost, na drugi strani, predstavlja razkroj ravnovesja med razredi.

4 EKONOMSKA PRAVIČNOST

Ekonomsko pravičnost je usmerjena v neke vrste materialne pravičnosti, vendar jo je težko izmeriti, definirati in posledično doseči, saj gre za sklop mnogih dejavnikov. V informacijski družbi navkljub temu razpolagamo s številnimi, merljivimi podatki (npr. dohodek na prebivalca), ki pričajo o določenih dejavnikih ekonomske nepravičnosti.

Redek in Godnov (2007, 133) navajata:

Na Zahodu 95 odstotkov populacije poseduje skupno le pet odstotkov dobrin, politiki pa skušajo to dejstvo opravičiti kot voljo večine.

Glavno sporočilo ekonomske nepravičnosti je v tem, da so materialne dobrine porazdeljene neenakomerno. Kajti večina ljudi na svetu nima nobene možnosti, da bi ji bilo ekonomsko tako dobro kot najrevnejšim v Evropi, na Japonskem ali v Združenih državah.

Hahnel (2005, 142) ekonomsko pravičnost opredeljuje:

Ekonomsko pravičnost se kaže v tem, da nihče ne more živeti bolje na račun drugega, ki mora zato živeti slabše.

Kjer je prisotno veliko imetje, je prisotna tudi neenakost. Pogoj za bogastvo peščice ljudi naj bi bilo pomanjkanje številnih drugih. Ekonomske teorije bi morale biti postavljene tako, da se koristi ene osebe ne morejo povečevati na podlagi zmanjšanja koristi neke druge osebe. Navkljub temu ekonomija velja za objektivno znanost, pri čemur ne upošteva dejavnikov etike in morale. Vendar ni nujno, da ekonomske znanosti ne bi mogle delovati skupaj z etičnimi in moralnimi načeli pri reševanju ekonomske in socialne nepravičnosti. Grenholm (2004, 58) opredeljuje: »Pravičnost je normativni kriterij, katera je hkrati pomembna za kritično vrednotenje ekonomskih teorij.« Ekonomske znanosti na drugi strani zagovarjajo mnenje, da ekonomska oblast ne sme biti v rokah katerekoli vladajoče večine, temveč tistih, ki imajo zanjo jasno postavljene cilje, vrednote ter sposobnosti za doseg ekonomskih ciljev. Slednje služi tako družbi kot celoti, kot razvoju gospodarstva in ekonomije.

Grenholm (2004, 52) meni:

V grobem gre za izrabljanje lastnih interesov za skupno dobro in zagotavljanje močne socialne države. Hkrati je pomembno, da zasebni centri ekonomskih moči ne postanejo močnejši od države same ter, da je odločanje v pristojnosti vseh tržnih udeležencev in ne samo enega.

Predstavniki določenih interesnih skupin preko povečevanja lastne koristnosti stremijo k povečevanju lastne moči z namenom določanja pravil ravnanja posameznikom, ki niso del njihove interesne skupine. Določanje pravil delovanja dosežejo s poglobljenim vplivom v neko okolje.

4.1 Svobodni in prosti trgi

Svobodni trgi so se razvili v tesni navezavi z gospodarskim sistemom, ki mu pravimo kapitalizem. V njem se posamezniki svobodno odločajo o svojem ekonomskem udejstvovanju (izbira zaposlitve, naložbe in varčevanje itd.).

Močnik (2006, 47) o prevladujočem gospodarskem sistemu pravi:

Za kapitalizem je značilno iskanje tržnih niš, ki prinašajo neproporcionalno velike ekstra profite. Zato je kapital nasprotje trga, saj ga izigrava, »zlorablja« njegove mehanizme in ga navsezadnje uničuje. Za odpravo kapitalizma ni nujno odpraviti tudi tržne ekonomije.

Kapitalizem naj bi doprinesel k tolikšnemu tehnološkemu napredku, da je le-ta povzročil koncentracijo lastništva in nadzora, s katerim bi upravljalo vedno manjše število ljudi. Na drugi strani pa je tehnološki napredek olajšal življenja ljudem iz nižjih slojev družbe (tehnologija, stroji, avtomobili so postali cenovno dostopni).

Nekatere odločitve udeležencev na trgih same po sebi niso docela nepravične, saj svobodni trgi omogočajo neovirano gibanje ponudnikov in povpraševalcev. V primeru, da je ena restavracija polna ljudi in je sosednja prazna, lahko to pomeni le, da ima prva nadarjenega kuharja, druga pa ne. Gostje, ki izberejo prvo in se izognejo drugi, niso storili nič narobe, tudi če je njihova odločitev usodna za lastnika in osebje druge restavracije in njihove družine. Prav tako ni nepravično, če nekdo zasluži veliko in drugi malo, ker ima prvi nadarjenost in razvite sposobnosti, medtem ko drugi zmore samo nekvalificirana dela.

Nepravičnost pa se pojavi takrat, ko nimajo vsi enakih možnosti za napredek in izkoristek svojih potencialov. Ekonomsko nepravičnost lahko poiščemo tudi v samem monetarnem sistemu, kjer ima le peščica posameznikov možnost odločanja in nadzorovanja sistema.

Armour (1994, 40) navaja:

Ekonomske pravičnosti ni moč doseči, saj z njo upravljajo le nekateri.¹⁰ Kadar bi bili vsi vključeni v nadzor sistema, tedaj bi lahko govorili o ekonomski pravičnosti.

Grenholm (2004, 50) nadaljuje:

Globalna tržna ekonomija pospešuje ekonomsko rast v razvitih državah ter revščino v nerazvitih državah. Temu pravimo vsesplošna ekonomska nepravičnost.

Kljub temu pa velja, da je revščina v razvitih državah povsem primerljiva z revščino v nerazvitih državah. Med njima ni večjih razlik.

¹⁰ Določene interesne skupine skušajo preko zgostitve ekonomskih in političnih moči znižati svobodno odločanje posameznika.

4.1.1 Mentaliteta oblasti finančne elite

Biantov izrek pravi, da človeka spoznaš takrat, kadar ima le-ta v rokah oblast. Etična načela bi morala biti poglavitno vodilo ljudi, ki posedujejo moč političnega odločanja. Oblastnikovo etično delovanje se posledično odraža na področju svobode posameznikov ter družbenega napredka. Krivična ravnanja (nekaterih) oblastnikov so povzročena hote, njihove odločitve so razumske in premišljene. Pri krivičnem ravnanju pa je pomembna sestavina tudi to, da oblastniki s svojim ravnanjem škodijo drugim. Torej posamezniki, ki pri takih odnosih kršijo pravila in oškodujejo drugega za lastni dobiček, to počno hoteno in razumsko. Nihče ne more reči, da niso vedeli, da delajo narobe. Oblastniki, ki svojo moč opravičujejo s sredstvi prisile ali z veljavo, za Platona predstavljajo nujno zlo za blaginjo države. Oblastnikova zloraba moči pomeni, da lastnih želja in potreb ni zmožel ali ni hotel razumsko nadzorovati. Za oblastnike naj bi veljalo, da so edini, katerim je dovoljeno lagati in imajo ta privilegij, da za njihove laži ni posledic.

Spoznanje, da si vrednote lahko ustvarjamo sami, nas pripelje do ugotovitve, da si lahko izberemo tiste, ki so nam najbolj v korist. Če oblastnik pri svojem delovanju izhaja iz lastnih vrednostnih meril, tedaj se bodo njegove vrednote prenesle na celotno državo, v družbo, kjer bo implementacija oblastnikovih vrednot postala pravno in zakonsko sprejemljiva, zaželeno. Zahodne civilizacije temeljijo na demokratičnem modelu političnega sistema in zato ustvarjajo določeno politično kulturo (enako velja za gospodarski sistem, kapitalizem).

Močnik (2006, 29) pri tem ugotavlja:

Sedanje ideologije kulturnih razlik, ki trdijo, da so nekatere kulture bolj univerzalistične, druge pa manj, da so nekatere kulture bolj razvite kakor druge itn., so zgolj pretveza in krinka za kapitalistično izkoriščanje in izključevanje v svetovnem merilu.

Aristotel in Platon skozi svoja dela ugotavljata, da politična kultura ustvarja politični sistem. Politični sistemi torej nastanejo na podlagi želja, potreb in vrednot neke družbe. Družba ustvari podlago za razvoj nekega političnega sistema glede na lastne kriterije in spoznanja o morali.

Aristotel (Aristotel 2002, po Lukšič 2006, 16) nadaljuje :

Tudi morala, značilna za vsako posamezno državno ureditev, običajno vzpostavlja dotično ureditev in jo ščiti pred propadom. Tako demokratična morala ščiti demokracijo, oligarhijska oligarhijo in boljša morala vedno ustvarja boljšo državno ureditev.

Prvotna naloga (zagotavljanje pravičnosti za vse) demokratičnega sistema se je tekom časa izpridila. Že Adam Smith (Smith 2010, po Redek in Godnov 2007, 123) je v njej spoznal slabost, ko pravi: »Demokracija je takšna oblika vladanja, v kateri bogata manjšina prevladuje nad siromašno večino.«

Platon vidi v demokratičnem sistemu to pomanjkljivost, da se v tej ureditvi vsakdo lahko povzpne na oblast, četudi za to ni sposoben. Tako je v demokraciji dovoljeno in celo sprejemljivo vladati tistim, ki nimajo tako plemenitih motivov kot jih imajo Platonovi filozofi. Demokracija simbolizira svobodno odločanje vsakega posameznika, zato imajo tudi najboljši ljudje možnost izbire ali bodo vladali ljudstvu ali ne.

Beck (2003, 90) demokraciji priznava lastnosti svobodnega odločanja, vendar se pri tem vprašuje, ali njena ureditev dejansko zadeva vse, ki so vanjo vpeti, ko pravi: »Državljeni, ki demokracijo jemljejo za svojo in ji dajejo življenje, so ali bodo le ljudje, ki imajo stanovanje, zanesljivo delovno mesto in s tem gmotno prihodnost.« Pri tem meni, da brez materialne varnosti ni politične svobode.

V demokratični politični ureditvi Platon ni videl pravega vodstva, veljave in stabilnosti. Demokracija je zanj pomenila takšen sistem, kjer je posamezniku dopuščen tolikšen obseg pravic, da z njimi razpolaga kakor želi. Platonova (1976) hierarhična ureditev v Državi zavrača prevelik obseg priznavanja pravic posameznikom, saj se pri tem filozof vprašuje o kakovosti nadzora nad kršitvami le-teh. Prevelika svoboda, ki jo država podeljuje svojim državljanom, predstavlja za Platona negativno lastnost. Prav zato ljudje potrebujejo izobraženega, usposobljenega ter modrega filozofa oziroma voditelja.

4.1.2 Neomejena pravica do zasebne lastnine

Razmah svobodnih trgov in hkraten globalizacijski proces je povzročil odmik od tradicionalnih družbenih in ekonomskih vzorcev, saj njegova tržna naravnost proizvaja vedno manjši poudarek na omejevanju pravic do zasebne lastnine. Pravica do zasebne lastnine posamezniku nalaga tudi dolžnosti, ki izhajajo iz te pravice. Z lastnino mora razpolagati pošteno in racionalno, saj se le tako lahko vzpostavi ekonomska pravičnost neke družbe. Cleveland (2002, 34) pravi: »Varnost ekonomske pravičnosti leži v priznanju in varovanju zasebne lastnine ter v sankcioniranju in kaznovanju kraj.« Smith (2010, 677) trditvi pritrjuje s tem, ko pravi: »Naloga države je, da s pravosodnim sistemom zaščiti lastnino kot legitimni rezultat tržnega tekmovanja in s tem vzpostavi družbeni red.«

Vedno večja težnja po priznavanju pomembnosti posameznikove zasebne lastnine se je razvila iz sistema, ki temelji na individualizmu in kjer je posamezniku omogočeno zadovoljevati le lastne interese. Tudi takšne interese in koristi, ki ne sovpadajo s koristmi družbe kot celote in kjer interesi posameznika pridobivajo na suverenosti in legitimno tlačijo tiste družbene interese, ki si prizadevajo za pravično družbeno ureditev. Zaradi kopičenja premoženja dolgoročno prihaja do družbenih razlik, saj se premoženje ne porazdeli med ostale, vendar je v lasti in uporabi samo tiste osebe, ki ga je pridobila.

Smith (2010, 457) v tem delu pravi:

Kopičenje bogastva je odločitev posameznika, katera se rodi v svobodnem, ohlapnem sistemu, kjer se odgovornost za dejanja prelaga v neskončnost, ne glede na to, kaj je človek naredil, da je do bogastva prišel.

Hosseini (2010, 103) na drugi strani ugotavlja:

Pravica do lastnine je glavna značilnost trga v kapitalizmu, kjer obstoja mnogo zakonov, ki ustrezno ščitijo to pravico. Mnogi zakoni pa so zelo ohlapni pri preprečevanju pridobivanja te lastnine, ki ni v skladu z etičnimi in moralnimi načeli.

Vladne institucije in pristojni organi so velikokrat nezmožni nadzorovati vse ekonomske procese.

Platon velja za enega izmed prvih komunističnih piscev, saj naj bi zagovarjal načelo skupne lastnine,¹¹ katero je kasneje veljalo za sestavino totalitarnih režimov. Skupna lastnina nastane kot posledica tega, da lastniki proizvodnih sredstev postanejo vsi in služijo interesom vseh. Njegova misel pravzaprav zavzema le to, da se v funkciji zasebne lastnine skriva mnogo dejavnikov nepravilnosti. Zasebno lastništvo naj bi spodbujalo sebičnost, kar lahko škodi skupnosti. Platonovi filozofi so za pravično vodenje države nagrajeni, vendar njihov primarni interes ni v pridobivanju dobrin ali denarja. Platon se je bal, da bi filozofom zasebna lastnina zameglila racionalno odločanje in da bi tako delovali le v svojo korist.

Vrednost neke lastnine je za vsakega posameznika drugačna. Dojemanje njene vrednosti je opredelil Aristotel (Aristotel 2002, po Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher 2009, 260), ko pravi:

Kar je skupnega več ljudem, temu se namenja najmanj skrbi, kajti vsakdo bistveno bolj skrbi za stvari, ki so njegova last, kot pa za stvari, ki jih poseduje skupaj z ostalimi.

Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher (2009, 260) pri tem nadaljujejo:

Pri tem si nihče s pohlepom in skopostjo ne uničuje virov svojih dohodkov. Vsak gozd ali žival, ki je v zasebnem lastništvu, se ne nahaja v nevarnosti, da bi izumrla.

Tako se Platon (1976) ni oziral na to, da bi ob odpravi zasebnega lastništva razredu proizvajalcev znatno zmanjšal osnovni motiv ustvarjanja in proizvodnje. Kajti trud in napor, ki bi ga proizvajalec vložil v svoje delo, bi se porazdelil med ostale (posledično materialne dobrine), tudi tiste, ki v njegovo delo niso vložili nobenega truda. V zavedanju takšnega načina delitve, bi proizvajalec svojo produktivnost morda zmanjšal na minimalno raven.

¹¹ Platon (1976, 317) meni, da je namen skupnega lastništva v tlačenju materialnih želja ljudi, vendar hkrati preprečuje politično korupcijo, zato je skupno lastništvo pripisal le oblastnikom oziroma filozofom. Predvidel je, da bi lastnina in z njo povezane neenakosti ostala v nižjih razredih.

4.2 Vpliv transnacionalnih korporacij na ekonomske statuse posameznikov

Svobodni trgi s svojo proizvodnjo in kapitalom prispevajo k olajšanju življenja revnejših slojev prebivalstva. Na svobodnem trgu kapital pomeni moč kupovanja ter nekakšno oblast nad produkcijo dela, ki je v tistem času na trgu. Porazdeljenost kapitala in njegove koristi niso na voljo le bogatejšemu sloju prebivalstva, vendar je njegova koncentracija večinoma prisotna tam, kjer se nad kapitalom izvaja nadzor, oziroma v tistih slojih, ki upravljajo z večino deleža.

Armour (1994, 41) zaključuje:

Denar prinaša vzpostavitev sistema, v katerem je prav vsem dovoljeno sodelovati, vendar sistem hkrati ljudem onemogoča, da bi lahko sodelovali pod enakimi pogoji.

Znani zagovornik kapitalizma Milton Friedman (Friedman 2002, po Hosseini 2010, 108) pravi:

Primarni cilj organizacij je ustvarjanje dobička, zato je nimajo nikakršnih obveznosti do družbe, dokler delujejo v skladu z zakonom.

Hkrati pa je prepričan, da organizacij ne zanima ali je sistem, v katerem delujejo, sploh pravičen.

Beck (2003, 155) pri tem ugotavlja:

Obstajata dva načina zniževanja stroškov: večja gospodarnost (boljša tehnologija, organizacija itn.) ali pa kršenje človeka vrednih delovnih in proizvodnih standardov.

Maksimiranje dobička je resda cilj vsake profitne organizacije, vendar ne more biti edini podjetniški cilj. Organizacije namreč nosijo del odgovornosti¹² za razvoj in stabilnost družbe, saj so vanjo vpete s svojo odvisnostjo od njenih odjemalcev.

Milton Friedman (Friedman 1970, po Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher 2009, 74) trdi, da:

[...] obstaja samo ena vrsta družbene odgovornosti podjetij, tj. uporaba lastnih sredstev v aktivnostih, ki zvišujejo dobičke in ki so v skladu s pravili igre, torej, sodelovanje v prostem tržnem boju brez prevar in svetohlinstva. Edino ljudje smo lahko nosilci različnih vrst odgovornosti, medtem ko imajo podjetja kot umetne tvorbe lahko zgolj umetno odgovornost.

Organizacije se morajo zavedati, da s svojim delovanjem na trgu za seboj puščajo tako družbene kot ekološke posledice. Beck (2003, 182) pritrjuje, ko pravi:

Kdor trguje po vsem svetu, mora na globalni ravni tudi soprevzemati odgovornost za socialne in politične okoliščine, v katerih ta trgovina poteka.

¹² »V današnji tržni ekonomiji ni prostora za ustrezen obseg posameznikovih odgovornosti. Odgovornosti, ki jih posameznik nosi za svoja dejanja so pomembne za splošno dobro družbe kot celote. Tržna ekonomija ne bi smela delovati v popolni svobodi z neurejenimi pravili.« (Grenholm 2004, 49)

Delovanje organizacije na principu pravičnosti do svojih odjemalcev in družbe zagotavlja dolgotrajen obstoj njenih ciljev. Ekonomski interesi organizacije bi morali biti skladni z etičnimi načeli.

Negativno plat družbenega sistema dobro ponazarja popularizirana izjava borznega posrednika v filmu Wall Street iz leta 1987, ko pravi: »Pohlep je dober, pohlep deluje« (Drašček 2009). Pohlep je značilna sestavina tistih posameznikov, ki si bodo brez slabe vesti prilastili oziroma odvzeli rezultate dela drugih ljudi z namenom povečevanja lastne koristi. Aristotel (2002, 155) pritrjuje: »Krivičen človek si prisvaja več kakor mu pripada, pohlep takega človeka pa je usmerjen k dobrinam.«

Profitne organizacije so v 20. stoletju prevzele vlogo države in zato se je odgovornost za vodenje družbe prenesla iz držav na profitne organizacije. Beck (2003, 94) meni:

Transnacionalnim podjetjem je tako rekoč sama od sebe padla v naročje priložnost, da delovna mesta in davke na šahovnici svetovne družbe razporedijo tako, da lahko maksimirajo svoj dobiček in s tem razvite socialne države blaginje oropajo priložnosti, da bi vladale in oblikovale družbo.

Politika se je prisiljena uklanjati interesom organizacij. Pri tem Beck (2003, 130) nadaljuje:

Gospodarski akterji se izmikajo državnemu nadzoru in politiki, zato mora posledice transnacionalnega gospodarstva – vse večjo brezposelnost in revščino – blažiti in prenašati država.

Svobodni trgi so se razmahnili v tolikšni meri, da je vmešavanje držav v gospodarstvo postalo nezaželeno. Na drugi strani se je vpliv političnih strank prenesel na zaprte skupine (predvsem organizacije), ki sicer delujejo same zase.

Svobodni trgi spodbujajo načelo filozofije preživetja najmočnejšega, s katerim transnacionalne korporacije opravičujejo svoje poslovanje. Močnega posameznika, institucijo ali določeno skupnost se je postavilo pred in nad družbo kot celoto. Skupni imenovalec moči je kapital. Močen posameznik poseduje kapital, kapital pa mu omogoča vzpostavljanje in določanje družbenih, gospodarskih in političnih odnosov tako, da so v skladu z njegovimi interesi. Beck (2003, 82) kapitalu pripisuje moč, ko pravi:

Svoboda (delovanja in predvsem mobilnosti kapitala) je topla greda, v kateri bo bogastvo naraščalo hitreje kot kadarkoli prej. In ko bo bogastvo enkrat pomnoženo, ga bo več za vse – pravijo tisti, ki tolažijo.

4.3 Vpliv institucij (Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad) na ekonomske statuse posameznikov

De Bres (2011, 16) navaja:

Nepravičnost na globalni ravni potrebuje univerzalno zaščito osnovnih človekovih pravic in kakovostno sodelovanje med razvitimi in manj razvitimi družbami. Poleg tega pa je potrebno državam v razvoju omogočiti svobodno odločanje pri svojem delovanju.

Ustvarjanje ekonomske nepravičnosti je dolgoročna posledica delovanja nekaterih subjektov, ki imajo vanjo moč posegati.

Odločitve držav v razvoju so nemalokrat povezane s pritiski institucij, katere skušajo vpeljati takšno politiko, ki bi imela zanje kar največjo korist. V zameno za denarno pomoč morajo države sprejeti določene kreditne pogoje (največkrat povezani s privatizacijo državnih javnih storitev)¹³, kateri vključujejo vzpostavitev svobodnega trga v določeni državi. Kreditni pogoji ter nadaljnja politika državo pahneta v nezmožnost odplačevanja kreditov (celo bankrot), kar uspešno izkoristita Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad. Omenjeni instituciji tako pripravita ugodne gospodarske in politične pogoje za vstop in delo tujih vlagateljev, korporacij. Ustaljena praksa vstopa na območje zadolženih držav največkrat zavzema prisilno izseljevanje domorodnih prebivalcev zaradi gradenj infrastrukture določenih korporacijskih projektov.

Močnik (2006, 14) navaja:

Mednarodne finančne ustanove so s pomočjo držav centra svetovnega sistema vsilile neoliberalni model razvoja in svetovnih odnosov, ki je periferne in polperiferne dežele potisnil v popolno odvisnost - ta je zdaj videti trajna.

Pomanjkanje vrednosti in neodvisnosti zadolženih držav zelo uspešno izkoristijo tuje korporacije, katerim je Svetovna banka preko zadolževanja držav odpravila ovire za nakup in nadaljnje izkoriščanje nekaterih dejavnosti (naravna bogastva; ruda, nafta, zemeljski plin itd.) po zelo nizkih cenah.¹⁴ Primeža omenjenih institucij pa se lahko osvobodijo le tiste države, ki najdejo ravnovesje med trgom, državo in ostalimi institucijami. Temu pritrjuje Močnik (2006, 15), ko pravi: »Značilno je, da sta največji razvoj v zadnjih desetih letih dosegli Kitajska in Indija, ki se nista ravnali po receptih Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke.«

Spremembe, ki jih instituciji ustvarita na območju zadolženih držav, imajo dolgoročne posledice na tamkajšnje prebivalstvo. Negativni in neposredni vpliv na prebivalstvo ima vsekakor dvigovanje cen osnovnih življenjskih dobrin (hrana, voda, plin itd.). Zaradi tega se domače prebivalstvo upre in nemalokrat prihaja do množičnih protestov, katere vladni organi nasilno zatirajo. Močnik (2006, 22) nadaljuje:

¹³ Po mnenju mnogih kritikov globalizacijske politike pomeni privatizacija državnih služb pravzaprav podkupovanje politikov oziroma oblastnikov zadolžene države.

¹⁴ Prosti pretok kapitala se v zadolženih državah uresniči v tej meri, da sčasoma začne potovati samo v eno smer, izven države.

Mednarodnim finančnim ustanovam se je posrečilo, da so razbile vsako morebitno organizirano nasprotovanje. Posamezne dežele so pred njimi brez moči ali v položaju, da se jim ali pridružijo in se pustijo izkoriščati – ali pa ostanejo zunaj in potonejo v smrtonosno revščino.

V očeh mnogih veljata mednarodni instituciji za precej verodostojni. Svetovna banka je skozi čas oblikovala zavest, da je njen namen in obstoj moč pripisovati njeni finančni in tehnični pomoči državam v razvoju. Njuno delovanje pa ni vselej pravično. Glavkom (1976, 73) v Platonovi Državi pravi: »Višek nepravičnosti je v tem, da nekdo velja za pravičnika, pa to sploh ni.«

Vsiljeni sistem zadolževanja

Zadolževanje ali jemanje posojil pripadnikov nižjih razredov je postalo nujno zlo, ki posameznikom omogoča nakup nekaterih dobrin (avtomobil, stanovanje, plačilo šolnine itd.), katere si lahko privoščijo le z jemanjem posojil. Denar posojilojemalcev (posojilodajalca pomeni odplačevanje obrestne mere zaslužek za približno štiri odstotke obresti) se steka v že tako polne žepe peščice posameznikov.

Štefančič (2011, 22) takšno stanje pripisuje kapitalizmu, ko pravi: »Omenjeni sistem lahko preživi le tako, da ljudi sili v zadolževanje oziroma stalno zadolženost.« Ljudje zaradi svojih dolgov postanejo vpeti in odvisni od sistema, kateri jih obkroža.

Štefančič (2011, 21) podaja mnenje o vplivu finančnih trgov na posameznika, ko pravi:

Finančni trgi posredno vplivajo na življenja posameznikov s tem, da finančne sisteme sprostijo in njihove restrikcije odstranijo, kapital preselijo na špekulativne trge, celotno ekonomijo pa podredijo finančnim institucijam.

Finančno stabilnost neke države ali posameznika določa raven njegove produktivnosti, ustvarjanja in koristnosti, ki jo s svojim delom doprinese k boljšemu življenjskemu standardu vseh udeležencev na trgu. Bogastvo države ali posameznika se namreč ne more meriti po potrošnji oziroma zapravljanju denarja, saj vemo, da je potrošnjo mogoče financirati tudi z zadolževanjem.

Družbeno višanje cen predstavlja posledico zapletenega postopka monetarnega sistema. Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher (2009, 213) pri tem določa: »Povečevanje količine denarja v obtoku, neodvisno od proizvodnje dobrin in storitev, povzroča naraščanje splošne ravni cen.« Družbeno višanje cen posameznikom nalaga vedno večjo finančno obremenjenost, saj njihov dohodek izgublja svojo kupno moč (dohodek se v večini primerov ne povečuje glede na višanje cen). Z enako količino denarja si tako posameznik lahko privošči manj neke dobrine, kot si jo je privoščil poprej.

Ves denar je ustvarjen na podlagi posojil finančnih ustanov neke države. Na drugi strani poslovne banke ustvarjajo svoj dobiček z obrestmi od danih posojil. Pri tem se Cerar (2010, 219) sprašuje:

Če je ves denar dejansko ustvarjen na podlagi posojil Centralne banke in drugih komercialnih bank, od kod potem denar za plačevanje obresti? Povsem logična ugotovitev je, da ta denar, namenjen za obresti, sploh ne obstaja.

Monetarni sistem ne more delovati brez inflacije, saj potrebuje vedno večji pritok denarja za pokrivanje sistemsko vgrajenih izgub. Monetarni sistem bi morda še nekako deloval, če ne bi čutil velike potrebe po plačevanju (prejemanju) obresti oziroma potrebe po dobičku, ki pa, kot smo ugotovili, ni realen.

Zlomi finančnih sistemov so odraz prenosa tveganja poslovanja na vse finančne vlagatelje. Poglobljanje neenakosti na ekonomski ravni bi v nekem splošnem okviru lahko pripisali vsakemu posamezniku, ki zasleduje lastne interese in pri tem ne upošteva drugih, tudi na finančnih trgih. Finančne krize, ki smo jim priča danes, še zdaleč niso novost. Edina razlika med njimi je, da se danes krize pojavljajo na globalni ravni, zaradi prepletenosti trga, globalizacije in tehnološkega napredka, s katerim so vse komunikacijske poti hitrejše.

Štefančič (2011, 20) je prepričan, da razlog za reševanje finančnih trgov z državnimi finančnimi injekcijami predstavlja finančna elita, ko pravi:

Revnejšega sloja prebivalstva ni moč reševati preko finančnih injekcij, saj ta nanje ne vplivajo. Omenjeni problem se mora reševati posebej in je neodvisen od uspešne rešitve finančnih trgov.

Štefančič (2011, 21) nadaljuje:

Ironija pa je pravzaprav v tem, da so z državnim reševanjem finančnih trgov reševali prav tisto ekonomsko ureditev, ki družbeno neenakost le pogloblja.

5 SOCIALNA PRAVIČNOST

Idejno vlogo socialne pravičnosti so v letu 2010 povzeli Združeni narodi (2010):

Socialna pravičnost je osnovana na vrednotah poštenosti, enakosti, spoštovanja do različnosti, dostopa do socialne varnosti ter aplikaciji človekovih pravic na vse sfere življenja, vključno z delovnim mestom. Ko se soočamo s posledicami globalne finančne in ekonomske krize, ki nas je privedla do razsežnih povečanj brezposelnosti in revščine ter obremenitve družbene integracije, so ta načela bolj pomembna kot kdajkoli prej.

Problematika socialne nepravičnosti je v porastu, saj so v porastu kršitve socialnih in ekonomskih pravic. Tako lahko rečemo, da so socialne razlike in nastali razredni sloji neizogibne sestavine moderne države, katera socialno problematiko navidezno rešuje in ljudem zagotavlja, da je življenje v današnjem času boljše in kakovostnejše, kot je bilo kadarkoli poprej. Morda je življenje ljudi v razvitih državah resda boljše, vendar pa je življenje v nerazvitih državah zato mnogo slabše, še posebej v primerjavi z razvitim svetom. Zato tudi govorimo o socialnih in ekonomskih razlikah, ko ugotovimo, da bi prebivalci nerazvitih držav lahko živeli tako dobro kot prebivalci razvitih držav, saj se ravnamo po tem, da je povsem mogoče in izvedljivo, da ljudje živijo kakovostno življenje.

Beck (2003, 84) povzema misel sociologa Baumana (1998) o prepletu razvitega sveta z nerazvitim svetom, ko pravi :

Revni niso potrošniki, ki bi jih bilo treba zapeljevati v skušnjava in jih prepričevati, da bodo – potem ko bo gospodarstvo okrevalo – prevzeli vodstvo. Med globalizacijskimi zmagovalci in poraženci v prihodnosti ne bo ne enotnosti, ne medsebojne odvisnosti. Odnos odvisnosti ali vsaj sočutnosti, na čemer so doslej temeljile vse zgodovinske forme neenakosti, v novi svetovni družbi ne pride več v poštev.

Utemeljitelj ekonomije Adam Smith (2010, 367) razlaga, zakaj in kako se je družbeni red ustvaril na podlagi moči denarja in kakšne posledice ima takšen red na vsakega posameznika:

Prednosti ljudi, ki imajo razvite telesne zmožnosti (lepota, telesna spretnost..) ali so rojeni v premožni družini (prednost po rojstvu) dolgoročno ne pridobivajo na veljavi, kakor to velja za duhovne vrline (preudarnost, pravičnost, trdnost..). Problem se pojavi v tem, da nobena družba ni določila pravil in prednostnega reda po teh duhovnih vrlinah oziroma po nevidnih lastnostih, marveč je zaključila, da je to veliko lažje napraviti z nečim bolj otipljivim in očitnim.

5.1 Načelo strukturne razrednosti

Nepravičnost se kaže v tem, da ima denarni sistem v sebi vgrajeno družbeno razslojenost. Hierarhični sistem predstavlja neizogibno sestavino življenja posameznika, ki mora za svojo materialno preskrbljenost tekmovati za dobrine, katerih vrednost nadzoruje država in/ali trg. Nenehna skrb za finančno stabilnost in preživetje posameznika omeji le na lastno materialno preskrbljenost. Beck (2001,106) pri tem ugotavlja, da bodo družbeni sloji na tak način postopoma začeli bledeti, ko pravi:

Nastajajo po svoji tendenci individualizirane eksistenčne oblike in eksistenčni položaji, ki ljudi silijo v to, da same sebe – zaradi lastnega materialnega preživetja – naredijo za središče svojih lastnih življenjskih načrtov in načina življenja. Individualizacija v tem smislu vodi v ukinitev življenjskosvetnih osnov nekega mišljenja v tradicionalnih kategorijah družb velikih skupin.

Določene ovire, ki jih mora posameznik premagovati za dosego materialne preskrbljenosti, pa so za nekatere posameznike prevelike, da bi jih preseгли. Bodisi gre za politični sistem, v katerem živijo, bodisi gre za gospodarstvo, ki v njihovi državi vztrajno nazaduje. Mnogo je razlogov za to, da se posameznik ne zmore finančno oskrbovati. Tedaj govorimo o revščini.

Pogge (2002, 34–35) navaja:

Po izračunih Svetovne banke kar 1,2 milijardi svetovne populacije živi pod mednarodnim pragom revščine. Število ljudi, ki živijo v revščini, se ni zmanjšalo od leta 1987, ne glede na to, da je bil tehnološki in ekonomski razvoj od tega leta dalje vedno večji.

Navkljub vedno večjemu napredku na področju človekovih pravic, se na drugi strani ne moremo učinkovito spopasti s problematiko revščine. Njena poglobljenost in razvejanost je že tako globoka, da se bo s premostitvijo težav na tem področju vedno težje spopadati.

Navkljub temu so prebivalci razvitih držav prepričani, da je globalni ekonomski red postavljen dokaj pravično, čeprav je družba kot celota odgovorna za vzpostavitev socialne pravičnosti. Nihče pa ne želi biti v podrejeni vlogi ali v položaju izkoriščanega. Za mnoge je namreč takšen položaj neizogiben, še posebej sedaj, ko je (Močnik 2006, 16):

Materialna produkcija najmanj profitabilna, v njej so mezde najnižje, ekološke obremenitve, izkoriščanje in zatiranje pa največji.

Ekonomski red ne zagotavlja vsem zadovoljevanja niti tistih osnovnih potreb, ki so pomembne za golo preživetje. Adam Smith (2010, 679) temu nasprotuje, ko pravi:

Tržna družba je izrazito neenaka v razdelitvi premoženja, a hkrati delavcu vseeno zagotavlja zadovoljitev osnovnih potreb. Razdelitveni deleži v tržni družbi temeljijo na tem, da tudi prikrajšanim v delitvi lastnine tržni mehanizem zagotavlja ustrezno preživetje.

Nekatere države skušajo z obdavčenjem, posebno dohodka in dediščine, vplivati na ekonomsko življenje posameznikov. Premoženjske razlike preprečujejo z nekaterimi davki na porabo, ki so oblikovani tako, da jemljejo bogatim več kot revnim. Ukrepi vlad so zapleteni in neenakosti ne morejo ali niso sposobni popolnoma izkoreniniti. Aristotel (Aristotel 1964, po Lukšič 2006, 16) meni, da so rešitve pri problematiki družbeno-ekonomskih vprašanj odvisne od pojmovanj nekaterih konceptov, ko pravi: »Ne obstaja noben splošno sprejet način, da se doseže vrlina, ker ne cenijo vsi ljudje istih vrlin in se zato, naravno, razhajajo tudi pri njihovem izvajanju.« Zato države na različne načine rešujejo lastno socialno problematiko, saj ima vsaka različen pogled na to, kakšne cilje mora doseči, da bi zagotovila skupno, splošno dobro. Na primer: Združene države Amerike že od samega začetka poslujejo po modelu

odprte ekonomije,¹⁵ vendar pa so po drugi strani na področju zdravstva in socialnih prijemov vedno bolj nazadnjaški.

Kljub temu pa je razvojna pomoč dolgoročno bolj učinkovita kot denarna pomoč. Pri tem ne gre zanemariti konstrukta socialne države, ki pravzaprav temelji na tem, da mora nekemu najprej nekaj vzeti, da lahko nudi pomoč tistemu, ki to potrebuje. Pravičnost socialnih razmerij države ustvarjajo z enakostjo dohodka, kjer obdavčijo najbolj uspešne in najproduktivnejše posameznike.

Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher (2009, 28) menijo:

Enakost dohodka zadeva materialno enakost oziroma enakost življenjskih pogojev. To zahteva prerazdelitev od tistih, ki so na boljšem, k tistim, ki so na slabšem, pri tem pa je primarni cilj odpraviti vmesno praznino.

5.1.1 Posledice družbene neenakosti

Nasilje je v družbah neenakosti zelo pogosto, saj ima neenakost na ljudi močne psihološke in socialne učinke. Vseprošno nezadovoljstvo nad obstoječim sistemom in njegovo nepravičnostjo, kaj kmalu pri ljudeh izzove določeno mero frustracij. Občutki manjvrednosti in nemoči so posebej prisotni v nižjih slojih prebivalstva zaradi posrednih učinkov, ki jih prinaša neravnovesje političnih in ekonomskih moči v majhnih in šibkih državah, kjer se gospodarstvo nahaja v fazi nazadovanja. Pri nazadujočem gospodarstvu je prebivalstvo zaradi zniževanja javne porabe in socialne pomoči prisiljeno varčevati na vse možne načine in povsod tam kjer lahko. Elementi socialne nepravičnosti se z večanjem socialnih razlik med družbenimi sloji še bolj poglobljajo: višanje deleža brezposelnih, nezadostna vlaganja na področja dela in izobraževanja, stagnacija razvoja pravnih sistemov, poslabšanje sistema za zdravstveno oskrbo, povečanje moči monopolov, zniževanje količine javnih dobrin.

Platon (1976, 84) meni, da se zaradi prevelikih razlik med revnejšim in bogatejšim slojem prebivalstva, začneta omenjena sloja kmalu sovražiti. Enakost v državi je porušena, saj ljudje niso enotni in zato ne morejo služiti državi (in obratno) na takšen način, kot bi ji služili v popolni harmoniji, kjer nihče ne bi živel bolje na račun drugega. Platon v svojem delu ne razpravlja o sami revščini in bogastvu in zanj ne poskuša najti takšne rešitve, da bi razlike med revnim in bogatim slojem zmanjšal. Že sam koncept Platonove Države, ki temelji na ravnovesju in harmoniji med družbenimi razredi, za posledico ne predvideva družbene

¹⁵ Model odprte ekonomije je v Združenih državah pripeljal do povišanja življenjskega standarda aktivnega prebivalstva. Povišanje življenjskega standarda pa posledično vodi do neenake porazdelitve dohodkov. Opaziti je vedno večji socialni in ekonomski prepad med delovnim prebivalstvom in med prebivalstvom, ki visokega oziroma razmeroma visokega življenjskega standarda ne more doseči (pomankljiva izobrazba, zdravstvene težave, družinski in razredni izvor, rasna diskriminacija itd.)

neenakosti. Pravice in dolžnosti posameznega razreda v Državi se bistveno ne razlikujejo, razlikujejo se v nalogah, ki jih posameznik v določenem razredu opravlja. Platonovi filozofi tako ne živijo bolje kot proizvajalci v tretjem razredu, le njihove naloge zahtevajo drugačne izkušnje, znanje in modrost.

Platon (1976) je o bogastvu menil, da le-to ustvarja razkošje, nedejavnost in nekakšno prikrito zlo. Revščina pa poleg prikritega zla ustvarja še nesvobodnost in kriminal. Danes vemo, da se kriminal in nasilje pojavita kot posledici razslojevanja, nezadostne izobrazbe, nepravilne vzgoje ter napačne državne ureditve. Družbena neenakost povzroča tudi druge družbene problematike, kot so (Štefančič 2011, 21): »[...] nezaupanje, mentalne bolezni, depresijo, represijo, slabšo izobraženost, najstniško nosečnost, krajšo življenjsko dobo itd.«

5.1.2 Razlike med razvitim in nerazvitim svetom

Velika ekonomska in socialna nasprotja prebivalcev za Platona (1976) predstavljajo negativno lastnost države. Obe skrajnosti (revščina in bogastvo) sta v Platonovi Državi deležni obsojanj, kajti zanj je ideja zmernosti pomenila predpogoj k pravični ureditvi. Skrajnosti socialne nepravilnosti niso prisotne samo v nerazvitih državah, saj mnogo prebivalcev razvitih držav živi v revščini, prav tako je moč najti zelo bogate posameznike v najmanj razvitih državah sveta. Smith (2010, 94) pri tem nadaljuje: »Povsem jasno je, da nobena družba, katere večinski pripadniki so revni in nesrečni, ne more biti uspešna in zadovoljna.«

Indeks ekonomske svobode pojasnjuje raven kakovosti življenja posameznika z opredeljevanjem konkretnih kategorij,¹⁶ ki posameznika postavijo v določen socialni in ekonomski položaj. Ekonomska svoboda meri sposobnost oziroma zmožnost svobodnega odločanja posameznikov v nekem okolju - v kolikšni meri in na katerih področjih je njihova odločitev odmaknjena oziroma ni odvisna od nareka države ali trga. Indeks ekonomske svobode je preko rezultatov vsake izmed kategorij pokazal, da »je dvema tretjinama svetovnega prebivalstva onemogočeno, da bi koristili ugodnosti ekonomske svobode« (Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher 2009, 298).

Višja kot je raven indeksa ekonomske svobode ljudi, višja je raven dohodka na prebivalca. Kadar je indeks ekonomske svobode nizek, tedaj se prebivalci določene države srečujejo s korupcijo, povečevanjem birokracije, ropanjem premoženja in znanja.

Armour (1994, 56) navaja:

¹⁶ »Svobodno podjetništvo, svoboda trgovanja, fiskalna svoboda, obseg države, monetarna svoboda, svoboda investiranja, finančna svoboda, lastninska pravica, varnost pred korupcijo in svoboda trga dela.« (Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher 2009, 296)

Razvite države se od držav v razvoju razlikujejo tudi po porabi dobrin in proizvodnji odpadkov v razmerju sto proti ena. Z rastjo svetovnega prebivalstva lahko to razmerje poskoči na 500 proti ena.

Opazni sta dve skrajnosti, ki lahko pomenita dvoje. V razvitem svetu porabimo več kot potrebujemo (stanje sitosti oziroma prenasičenosti), v nerazvitem svetu pa potrošnja dobrin ne presega zadovoljevanja osnovnih potreb (stanje podhranjenosti).

Silovit prepad med razvitim in nerazvitim svetom nakazuje sledeči podatek (Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher 2009, 118):

Povprečje tridesetih najbolj premožnih, razvitih držav OECD-ja¹⁷ ima povprečen rezultat vladavine prava 90 točk, podsaharska Afrika pa žalostnih 28.

Ali pa podatek (Pogge 2002, 34):

Globalna neenakost se kaže v razliki med letnim dohodkom prebivalca razvite države (26.000 dolarjev) in prebivalca nerazvite države (82 dolarjev).

Tolikšna razlika med državami je povezana z neenakomernim razvojem držav. Nekatere države so novi ekonomski red (globalni tržni kapitalizem) sprejele in ga pospešeno nadgrajevale, nekatere države pa so ohranile nacionalna gospodarstva. Razviti deli sveta so se prilagodili trgu in ga učinkovito izrabljajo, zato je njihov razvoj mnogo večji kot so ga dosegle države nerazvitega sveta, ki se niso prilagodile novemu globalnemu redu. Navkljub temu se je trg gospodarstev razvitih držav začel močno prepletati s tržišči nerazvitih držav, ki so šele z njihovim vstopom začele poslovati in delovati v mednarodni, globalni tržni smeri. Idejna vloga vstopa razvitih držav na območja tretjega sveta je povečevanje dobička na račun izkoriščanja cenovno ugodnejše delovne sile. Pritok tujega kapitala povzroči, da se v nerazvitih državah odpirajo nova delovna mesta, vendar delavci (predvsem v proizvodnih tovarnah) še vedno ne zaslužijo dovolj denarja, da bi živeli kakovostno življenje.

Močnik (2006, 23) dodaja:

Periferna področja se le stežka vključujejo v svetovne tokove – kadar pa se vključijo, prispevajo ceneno delo, nizek standard, ceneno družbeno okolje brez socialne varnosti, tolerantno ekološko ureditev...

Poleg tega pa premoženjske in socialne razlike ne nastajajo samo med različnimi gospodarstvi, državami ali geografskimi območji, temveč so razlike vedno bolj opazne znotraj posameznih držav, kjer se družbeni razredi med seboj ne prepletajo, vendar bijejo boj za prevlado. Oblast je v takšnih družbah neenotna in šibka, saj ne zavzema medsebojne enakosti njenih državljanov. Beck (2003, 86) meni, da posledice novega globalnega reda ne vplivajo samo na najrevnejše prebivalstvo, temveč hkrati odžirajo delo tudi v razvitih državah sveta, ko pravi:

¹⁷ Organizacija za gospodarsko svetovanje in razvoj

Kapitalizem je odpravil delo. Brezposelnost ni več nikakršna mejna usoda, potencialno zadeva vse. Globalni kapitalizem odpravlja odgovornost za zaposlovanje in demokracijo, spodkopava tudi lastno legitimnost.

5.2 Načelo »dvojne sreče«

Naravna nadarjenost ter razredni in družinski izvor predstavljajo pomembne dejavnike pri kasnejšem določanju dohodka in posameznikovega socialnega položaja v tekmovalni družbi. Hosseini (2010, 110) dodaja:

Zgodovina nas je naučila, da so ekonomske nepravilnosti pravzaprav neizogibne. Posamezniki se že na začetku razlikujemo po podedovanem bogastvu, izobrazbi, poznanstvih z ljudmi, ki imajo moč in vpliv itd. Že čisto na začetku se torej vzpostavi ta neenakost, ki je kasneje ne moremo preseči.

Načelo »dvojne sreče« poudarja pomembnost prirojenih sposobnosti ter razrednega in družinskega izvora na socialni in ekonomski položaj posameznika. Hahnel (2005, 135) pri tem navaja težavo, ki se nanaša na dedovanje bogastva, ko pravi:

Nekdo, ki se je celo življenje žrtvoval in garal, tako svoje bogastvo prenese na dediče. Dediči uživajo v trošenju denarja in za to nič ne naredijo. Ali je takšna razdelitev pravična? Podatki kažejo, da imajo gospodinjstva kar 70 do 80 % zasebnega bogastva podedovanega. Denar se torej vrti vedno v istih krogih.

Enakost namreč ne pomeni tega, da smo si ljudje med seboj enaki oziroma identični. O enakosti govorimo šele takrat, ko govorimo o enakosti pred zakoni. Enakost je praviloma bolj družbenega značaja in stvar dogovora med ljudmi, hkrati pa se opira na človekova načela, tako pri razdeljevanju dobrin, kot pri odmerjenosti nečesa na povsem osebnem nivoju. Zakon mora posameznika ščititi tako, da je, ne glede na svoj družbeni položaj, premoženje in etično ozadje, obravnavan na enak način kot nekdo, ki pripada povsem drugačnemu družbenemu položaju. Tako je menil že starogrški dramatik Evripid, ko pravi (Cerar 2010, 194): »Svoboden polis je tisti, v katerem vladavina zakona omogoča enakovredno pravico tako bogatim kot revnim, močnim kot šibkim.«

Če okolje določenemu spolu ali rasi odreka pravico do zaposlitve in so možnosti za dobro delovno mesto zanemarljive, to posledično vpliva tudi na ekonomski status in življenjski standard. Beck (2003, 132) pri tem meni:

Ljudem brez končanega šolanja ali z malo vredno izobrazbo, bolnikom ali posameznikom, katerih zmožnosti – npr. motorične, muzične, rokodelske spretnosti – so v sedanjem storilnostnem sistemu slabo ovrednotene. Vsem tem grozi, da se bodo znašli na klančini in z nje zdrsnili v okrožje tistih, ki jih je součinek pravil dostopa do tega sistema iz njega izločil in bodo iz njega tudi ostali izločeni.

Pravičnost se kaže v tem, da mora okolje puščati odprte možnosti za vse, ki so za neko delo ustrezno usposobljeni ne glede na spol, raso, versko prepričanje, narodnost itd. Posamezniki

bi morali imeti svobodo pri razvijanju lastnih talentov in njihovo delo vrednotiti glede na izkazano znanje, sposobnosti ter vlaganje naporov. Posameznikov dohodek je zatorej posledica vrednosti njegovih naporov in vlaganj v delo, zato ne moremo reči, da bi bilo pravično, da bi bila višina dohodka enaka za vse udeležence na trgu dela.¹⁸ Na drugi strani pa bogato plačilo za delo ni samo nujna posledica učinkovitega in produktivnega dela, marveč je tudi znamenje večanja narodnega bogastva. Višina plač delavcev za približno enako delo se spreminja glede na gospodarstva različnih držav. Delavec v nerazviti državi za enak obseg delovnih nalog tako prejema nižje plačilo za opravljeno delo kot delavec v neki razviti državi.

Tudi v družbah, kjer je na prvi pogled neenakosti manj kot drugod, bodo ljudje premožnejšega rodu navadno imeli kakovostnejše šolanje in več sredstev, zato bodo kasneje v boljšem položaju, kadar se bodo potegovali za boljša delovna mesta. Funkcija denarja zatorej ni samo v kupovanju dobrin, temveč tudi v tem, da posamezniku omogoča neodvisnost, svobodo ter izkoristek njegovih potencialov.

5.3 Determiniranost socialnih položajev

Ljudje, ki pričnejo svoje življenje v pomanjkanju, imajo zelo majhne možnosti, da bodo v prihodnosti svoj ekonomski položaj izboljšali. Tako si vsak posameznik ne more izbrati kje se bo rodil in kakšnemu stanu bo ob rojstvu pripadel. Enakovredni socialni in ekonomski položaj posameznika se zabriše oziroma razvrednoti že ob rojstvu. Vnaprejšnja določenost socialnega položaja posameznika se pojavlja kot posledica delovanja družbeno-ekonomskega sistema, ki je naravnan skrajno tekmovalno, delujoč po principu »prevzemi ali bodi prevzet«. Zaviralno okolje posamezniku onemogoča, da bi svoj socialni položaj izboljšal. Beck (2001, 195) v zaviralnem okolju vidi problematiko odvisnosti od institucij, ko pravi:

Ključ zavarovanja življenja je na trgu dela. Primernost za trg dela izsili izobraževanje. Komur je eno ali drugo nedostopno, je socialno pred materialnim ničem.

Vnaprejšnja določenost socialnega položaja torej ni odvisna od determiniranosti posameznika, temveč od okolja, ki zavira posameznikov razvoj. Svobodna volja posameznika nima vpliva na socialni in ekonomski položaj posameznika, ne glede na to, koliko truda in navora je v neko delo vložil. Po konceptu determiniranosti socialnih položajev je funkcija določenega posameznika v nekem okolju že vnaprej določena.

Aristotel (2010, 34–35) na drugi strani meni, da je narava človeka raznolika. Nekateri se rodijo za sužnje in drugi za gospodarje. Pri tem je mislil, da je nekaterim posameznikom nadarjenost položena v zibko, medtem ko drugim ni. Težava nastopi v primeru, da prvi svoje

¹⁸ Posameznik, ki se je odločil, da bo več in bolj trdo delal, bo najverjetneje tudi več zaslužil kot tisti, ki dela manj in preživi več časa zunaj delovnega okolja. Nepravično bi bilo, če bi garaču odvzeli del njegovega dohodka in ga prerazporedili k tistemu, ki v svoje delo ni vložil toliko truda kot prvi.

nadarjenosti ne more izkoristiti, saj za to ne dobi priložnosti, kar se odraža kot posledica zaviralnega okolja. Torej, kar je za nekatere svobodna izbira, za druge predstavlja neizprosno usodo. Beck (2003, 198) pri tem ugotavlja:

Zaradi individualizirane eksistenčne forme si morajo ljudje tisto, kar so nekoč predelovali skupaj kot razredno usodo, zdaj pripisovali sebi kot osebno usodo, kot individualno nesposobnost in se s tem pogosto tudi sami spopadati.

Platon ni bil pristaš determinizma, zato je v določenih primerih dopuščal možnost prehajanja iz stanu v stan. Stanovi niso veljali za popolno zaprte družbene skupine ter se drug od drugega ne ločujejo po podedovanih sorodstvenih razlikah. Posamezniku se usoda ni zapečatila že ob rojstvu in tako je lahko na podlagi svojih vrlin in intelektualne moči napredoval v višji razred. Funkcije niso dedne, marveč temeljijo na zaslugah. Vsak posameznik se mora s svojim delom, znanjem in razumom dokazati, da spada v določen razred. Država mora vsakega posameznika ustrezno umestiti v določen razred in pri tem objektivno upoštevati omenjene dejavnike.

6 SKLEP

Problema finančne, gospodarske in družbene krize se ne moremo lotiti s pomočjo ekonomskih znanosti, temveč s pomočjo politične filozofije. Globalne revščine ne smemo gledati z vidika humanitarne dolžnosti, temveč z vidika nepravičnosti. Vprašati se moramo, zakaj pravičnost sploh potrebujemo. Prav tako ni dovolj, da prepoznamo njen pomen, vendar jo moramo tudi udejanjati. Spoštovanje kriterija enakosti, pravične razdelitve moči, premoženja in drugih dobrin oblikuje družbeno pravičnost. Družba nepravičnikov ni uspešna in se ne razvija, posamezniki v njej zasledujejo le lastne interese, njihov prispevek družbi je zanemarljiv. Naloga zakonov je v omejitvi zapolnjevanja interesov in lastnih ciljev vladajočih, nepravičnikov. Zakoni morajo skrbeti za harmonijo v državi, saj je vzpostavljanje vsesplošne pravičnosti njihov prvotni namen. Koristi močnejšega namreč ne izhajajo iz pravice močnejšega, temveč tako, da je takšno pravico nepravičnik nasilno odvzel, si jo prilastil in ji pripisal načelo samoumevnosti. Podeljevanje pravic močnejšim, bogatejšim, vplivnejšim posameznikom ni v skladu s pravičnostjo, kjer mora zakon vse pripadnike neke skupnosti obravnavati enako oziroma jih ščititi pred neenakostjo v razmerju do vseh državljanov.

Država in njeni voditelji predstavljajo glavni steber pravičnosti s tem, da svoje državljane usmerjajo in vzgajajo v vrlinah. Moralna in etična načela se morajo na vsakega državljana prenesti tako, da kar najbolj uspešno omejijo človeške slabosti in njegova slaba ravnanja. Tega oblastniki ne dosežejo, če pri svojem delovanju zasledujejo lastne koristi in cilje (bogastvo, moč itd.). Tako se le odmikajo od cilja pravičnosti, skupnega dobrega ter koristnosti za vse državljane. Ekonomska oblast ne sme biti v rokah katerekoli vladajoče večine. Oblastniki, lastniki kapitala, povečujejo lastne koristi in moč z določanjem pravil in vzorcev delovanja tistim, ki niso del njihove skupine. Kapital postaja močnejši od države in država nima moči, da bi koncentracijo lastništva in nadzora kapitala uspešno omejila in nadzorovala. Kopičenje premoženja se dogaja v istih krogih, med istimi ljudmi. Zaradi koristi, ki jih posameznik pridobi z denarjem, je denar postal izhodišče moči. Zdi se, da ni več pomembno kako je nekdo prišel do denarja in premoženja. Vidimo samo to, kaj denar prinaša (materialne dobrine, svobodo, udobje, užitek...). Platon meni, da veliko zasebnega lastništva spodbuja sebičnost (otežuje delovanje za skupne koristi), skupno lastništvo pa tlači materialne želje ljudi. Ljudje smo postali odvisni od zadolževanja, saj živimo v takšnem sistemu, kjer je zadolževanje neizogibno. Zaradi lastne materialne preskrbljenosti in preživetja tekmujemo za dobrine in zato postajamo sebični, saj smo se prisiljeni pehati za cilje, ki zadovoljujejo naše potrebe po preživetju in kakovostnem življenju.

Platon je prepričan, da oblastniki brez etičnih načel in zavedanja o pravičnosti predstavljajo nujno zlo za blaginjo države. Sami so zadolženi za postavljanje etičnih načel in vrednot. Če le-ta niso vzpostavljena, vidna in prenesena na delovanje državljanov, govorimo o vsesplošni nepravičnosti. Zato Platon meni, da ne more biti vsak filozof oziroma oblastnik, saj so le redki za to sposobni, za to »rojeni«. Pravičen in dober voditelj mora izpolnjevati dva kriterija za

njegovo pravično delovanje: imeti mora plemenite motive brez častihlepja in pehanja za lastnimi cilji ter takšna znanja, izkušnje in izobrazbo, da je vodenje države karseda strokovno. Oblastnikova naloga je skrbeti za družbeno enakopravnost, kjer ni noben družbeni razred srečnejši, uspešnejši na račun drugega razreda. Platonova ideja zavzema posameznika, ki deluje zase in za dobrobit svoje družine, vendar s svojim delovanjem hkrati prispeva v skupno dobro. Nihče posebej ne pridobiva koristi samo zato, ker pripada določenemu družbenemu razredu. Vsak posameznik ima v določenem razredu določene odgovornosti, pravice in dolžnosti. Družbene dolžnosti se razdeljujejo tako, da vsak pripadnik neke skupnosti izvaja tiste naloge, v katerih je najboljši, za katere ima potrebna znanja, izkušnje in nadarjenost. Vsakemu posamezniku mora država omogočiti, da svoje sposobnosti lahko razvija in udejanji. Le tako se družbene dolžnosti pravilno ovrednotijo in razporedijo. Nepravičnost se pojavi, ko nimajo vsi enakih možnosti za napredek in izkoristek svojih sposobnosti in zmožnosti. Nekdo, ki prične življenje v pomanjkanju, skorajda nima možnosti, da bi napredoval. V nekaterih primerih se posamezniki s trdim delom, silovito nadarjenostjo ali po spletu srečnih naključij, povzpnejo in premagajo ovire, ki so trdno postavljene na poti napredka. Večina pa takšne sreče nima.

Globalna porazdeljenost bogastva z neenakomerno porazdelitvijo materialnih dobrin se odraža v globokem prepadu med revščino na eni in bogastvom na drugi strani. Opazni sta dve skrajnosti, ki se vedno bolj oddaljujeta vsaka v svojo smer. Vmesne praznine - nekega srednjega sloja je zelo malo. Bogata manjšina prevladuje nad siromašno večino, zato govorimo o globalni nepravičnosti. Beck (2003, 197) temu pritrjuje, ko pravi:

Dela bo čedalje več in čedalje cenejše bo. Kapital pa bo vse bolj pičel in vse dražji. Ustrezno temu upad donosa dela in naraščanje donosa kapitala vodi v vse hujši razkol sveta na svet revnih in svet bogatih.

Zavedati se moramo, da bi prebivalci nerazvitih držav lahko živeli enako dobro kot prebivalci razvitih držav. Razlike v razvitosti so odraz družbenih in ekonomskih sistemov, tako dobrih kot slabih. Prevelike razlike netijo sovraštvo med družbenimi razredi, saj je enakost porušena.

Globalna tržišča delujejo v popolni svobodi z neurejenimi pravili. Jasnih določitev etičnega delovanja (kaj je etično in kaj ni) organizacij skorajda ni. Transnacionalne korporacije s svojim vplivom in s pomočjo kapitala vzpostavljajo in določajo družbene, gospodarske in politične odnose tako, da se le-ti najbolj prilegajo njihovim interesom.

Nezavidljivo stanje, v katerem se družba nahaja danes, je posledica človeškega ravnanja skozi vso zgodovino. Propada vrednot ne moremo pripisati zgolj nekemu dogodku ali enemu človeku, temveč dolgotrajnemu procesu zanikanja pravičnosti, kot ključnega dejavnika za razvoj človeške družbe. Močni in vplivni nepravičniki, ki s svojim ravnanjem posredno ali neposredno škodijo velikemu številu ljudi, so v svojem bistvu osiromašeni. Tako je nanje gledal tudi Platon (1976, 307), ko pravi:

Potemtakem je pravi tiran, čeprav marsikdo ne mara verjeti, v resnici suženj, ki hlapčuje, služi in se dobrika največjim ničvrednežem, ki ne more nikoli zadovoljiti svojih strasti. Če se ozremo na njegovo celotno dušo, potem nam lahko ta človek velja samo za velikega reveža, ki mu ostane večina želja neizpoljenih, ki živi v nenehnem strahu, nemiru in mukah.

LITERATURA IN VIRI

- Aristotel. 1964. *Nikomahova etika*. Ljubljana: CZ.
- Aristotel. 2002. *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Aristotel. 2010. *Politika*. Ljubljana: GV založba.
- Armour, Leslie. 1994. Is economic justice possible? *International journal of social economics* 21 (10): 32–58.
- Bauman, Zygmunt. 1998. *Globalization: the human consequences*. New York: Columbia University Press.
- Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Beck, Ulrich. 2003. *Kaj je globalizacija: zmote globalizma - odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
- Cassirer, Ernst. 1972. *Mit o državi*. Beograd: Nolit.
- Cerar, David. 2010. *Demokracija atenske oblasti in liberalne vladavine*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Cleveland, Paul A. 2002. Liberty: the context for economic justice and mercy. *International journal on World peace* 19 (4): 33–42.
- De Bres, Helena. 2011. The many, not the few: pluralism about global distributive justice. *The journal of political philosophy* 19 (1): 2–27.
- Drašček, Matej. 2009. *Pohlep je dober?!* [Http://www.finance.si/236794/Pohlep-je-dober](http://www.finance.si/236794/Pohlep-je-dober) (30. 4. 2012).
- Friedman, Milton. 1970. The social responsibility of business is to increase its profits. *The New York Times Magazine* 33 (32): 122–126.
- Friedman, Milton. 2002. *Capitalism and freedom*. The university of Chicago: Preface.
- Grenholm, Carl Henric. 2004. Justice, ethics and economics. *Studies in christian ethics* 17 (2): 47–61.
- Hahnel, Robin. 2005. Economic justice. *Review of radical political economics* 37 (2): 131–154.
- Hosseini, Hamid. 2010. Unfettered capitalism: why it is neither efficient nor just. *Humanomics* 26 (2): 99–111.
- Lukšič, Igor. 2006. *Politična kultura*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Močnik, Rastko. 2006. *Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Platon. 1976. *Država*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Pogge, Thomas W. 2002. Moral universalism and global economic justice. *Politics, philosophy & economics* 1 (1): 29–58.
- Redek, Tjaša in Uroš Godnov. 2007. Vpliv kakovosti vladanja na gospodarsko rast. *Management* 2 (2): 121–136.
- Smith, Adam. 2010. *Bogastvo narodov*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Steinbacher, Matjaž, Mitja Steinbacher in Matej Steinbacher. 2009. *V svetu kapitalizma: o morali, vrednotah in trgu*. Slovenska Bistrica: samozaložba Matjaž, Mitja in Matej Steinbacher.

Štefančič, Marcel. 2011. Svet modrecev. *Mladina* 22 (1): 19–22.

Wikipedia. 2012. *Plato*. [Http://en.wikipedia.org/wiki/Plato](http://en.wikipedia.org/wiki/Plato) (22. 3. 2012).

Združeni narodi. 2010. *Message for world day of social justice*. [Http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sgsm12749.doc.htm](http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sgsm12749.doc.htm) (22. 3. 2012).

Zgaga, Pavel. 2008. *Izbrana poglavja iz filozofije*. [Http://ceps.pef.uni-lj.si/knjiznica/doc/2008-gradiva-s-predavanj-dec.pdf](http://ceps.pef.uni-lj.si/knjiznica/doc/2008-gradiva-s-predavanj-dec.pdf) (11. 10. 2011).